

לקוטי תורה המבואר

מאמרים
על פרשיות התורה ומועדי השנה

מלוקטים מספרי
תורה אור ולקוטי תורה

ד"ה ועתה יגדל נא כה ה'

מעלת ההארה האלקית השורה בעולם הזה דווקא

מחולק לסעיפים עם פיסוק מלא,
בהוספת ביאורים, פיענוחים, הערות וציורים

פרשת שלח

שנה ג' | גליון קו

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים וארבע לבריאה

©
כל הזכויות שמורות
למערכת ליקוטי תורה המבואר

הרב לוי געלב
עורך ראשי

הרב מנחם דאברוסקיין – הרב ברוך וילהעלם
עורכים

בשורה טובה

לשמוע ולהוריד אלפי שיעורים בחסידות, בתניא, דרך מצותיך,
לקוט"ת ותו"א ועוד, באודיו או בכתב
נא לבקר באתר החדש והמפואר אוצר החסידות
otzerhachassidus.com

לקבל הגיליונות באימייל או להקדיש הגיליונות הבאים
(+1) 718-650-6295
LikuteiTorah@otzerhachassidus.com

לפרטים אודות מוקדי ההפצה בארה"ק וכן להשתתף בהוצאת ההפצה בארה"ק
050-4109309
L109309@gmail.com

יו"ל ע"י

הרב לוי געלב
(+1) 310-938-4016
info@maamaronline.com

מכון לעבדך באמת
בארה"ב 718-650-6295 (+1)
בארה"ק 050-4109309
info@otzerhachassidus.com

פתח דבר

בשבח והודיה לה', מוגש בזה לפני ציבור הלומדים, מאמר "ד"ה ועתה יגדל נא כח ה'", בסדרת "לקוטי תורה המבואר", שהוא פירוש וביאור על מאמרי חסידות דפרשיות השבוע ומועדי השנה, מלוקטים מספרי תורה אור ולקוטי תורה לרבינו הזקן נבג"מ זצוקלה"ה. ומטרתו להקל בלימוד ה'חסידישע פרשה' בכל שבוע.

הביאור מבוסס על המאמרים המיוסדים על דרוש זה וכן על עוד 'הנחות' מאותו הדרוש (כגון: מספר מאמרי אדמו"ר הזקן, תורת חיים, מאמרי אדמו"ר האמצעי, אור התורה וכו'). כמו כן נכתבו "ביאורי מושגים" - הסברה רחבה של מושגים יסודיים בחסידות, המופיעים במאמר.

גם ביאורי המושגים מיוסדים על מקומות אחרים בדא"ח אשר שם מבואר הענין באריכות וביאור יותר (כידוע ש'דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר').

כפי שנראה לעין הקורא, נשתפרו הקונטרסים בתוספת מרובה על העיקר ממה שהיו, בעריכת המאמרים ע"י צוות משפיעים שיחי', עימוד ועיצוב חדש, וגם הגהה יסודי שיהיה נקי ומנופה מכל טעותי הדפוס, ועוד הרבה תיקונים אשר כל הרואה יאמר ברקאי.

לבקשת רבים, ניתן לקבל הקונטרסים מדי שבוע בשבוע באימייל, לקבלו נא לשלוח אימייל לכתובת: subscription@otzerhachassidus.com, וכן אפשר להוריד את הקונטרס, וכמו כן גם הקונטרסים האחרים שי"ל על ידינו בכתובת: otzerhachassidus.com.

כבר אמר דוד המלך ע"ה "שגיאות מי יבין", יתכן כי נפלו אי הבנות בעניינים המבוארים או טעותי הדפוס וכדומה. על כן שטוחה בקשתנו בפני ציבור המעיינים בקונטרס - לשלוח את הערותיהם ונתקנם בבוא העת אי"ה.

כתובת למשלוח הערות: likuteitorah@otzerhachassidus.com

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

י"א סיון ה'תשע"ד

בברכת שבתא טבא,

הרב לוי געלב

מכון לעבדך באמת

ד"ה
ועתה יגדל
נא כח ה' וגו'

מעלת ההארה האלקית
השורה בעולם הזה דווקא

מאמר זה הוקדש

לזכות הרה"ח

ר' יעקב יהודה לייב שיחי'

בן רחל דוואשא תחי' אלטיין

לרפו"ש ולהחלמה מהירה

שיוכל להמשיך בעבודתו הקדושה מתוך

בריאות הנכונה ומנוחת הנפש

והרחבת הדעת

תוכן הפרקים

פרק א

הנשמות למעלה נקראות 'עומדים', ועל ידי ירידתן למטה מתעלות לדרגת 'מהלכים'.....ז

פרק ב

ביאור פנימי בכרכת קריאת שמע - 'המאיר לארץ בו', מחדש בכל יום תמיד בו'
המלך המרומם לבדו מאו' עד - 'משנב בעדינו'.....יד

פרק ג

מצוות ממשיכות אור מקיף המהווה לבוש רוחני לנשמתו.....ט

פרק ד

ב' בחינות בעשיית המצוות - בקלבת עול, וכוונת המצוה להמשיך אלקות על ידן.....כא

פרק ה

התורה היא בחינת לבוש להמצוות, יכולה לבוא כנפישות, משא"כ מצוות בחינת מקיפים.....כה

פרק ו

ביאור 'גדל נא כח ארני', המשכת והתגלות אור הסובב על ידי קיום המצוות.....כח

פרק ז

ביאור 'גדל נא.....לד

ב"ה. לקו"ת פ שלח, ד"ה ועתה יגדל נא כח אדני וגו' [לה, ג – לט, ג]

פרשת שלח

ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר ה' ארך אפים וגו'. הנה כתיב היום לעשותם, ואמרו רז"ל לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וגדול התלמוד שמביא לידי מעשה. וגם בזה הקדוש הפליא להגדיל בשבח המעשה, דמצות אינון לבושין, וכשחסר מצוה אחת הוי לבושא חסירא, ולכן אדם צריך לבוא בגלגול עד שיקיים כל התרי"ג מצות, ולהיות כהן ולוי גם כן כדי שיקיים המצות התלויות

[ולהבנת דברים אלו מקדים:]

הנה, כתיב³ "היום לעשותם" [שהעולם הזה הוא עולם המעשה דווקא (נוסף ע"פ כתב יד)], ואמרו רז"ל⁴ 'לא המדרש [לימוד התורה] הוא העיקר, אלא המעשה', ו'גדול התלמוד שמביא לידי מעשה'⁵ – מכל זה מוכח שיש מעלה במעשה דווקא, היינו, במעשה המצוות ביחס ללימוד התורה.

וגם בזה הקדוש⁶ הפליא להגדיל בשבח המעשה: דמצות אינון לבושין⁷, וכשחסר מצוה אחת, הוי לבושא חסירא. ולכן, אדם צריך לבוא בגלגול⁸ עד שיקיים כל התרי"ג מצות⁹, ולהיות כהן ולוי גם כן כדי שיקיים המצות התלויות בהם.

פרק א

הנשמות למעלה נקראות 'עומדים', ועל ידי ירידתן למטה מתעלות לדרגת 'מהלכים'
"ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר ה' ארך אפים וגו' [ו]רב חסד נשא עון ופשע"².

[פירוש הכתוב לפי פשוטו הוא, משה מדבר אל ה' ומבקש מאתו למחול לישראל על חטא העגל וחטא המרגלים ולא להענישם, ואומר, שעכשיו הכח של הקב"ה יגדל לעשות דיבורך, ומהו דיבורך? זהו שממשיך בכתוב הבא – י"ג מדות הרחמים, שהקב"ה יהיה 'ארך אפים' ולא מהר להעניש (ע"פ רש"י).

להלן יבאר את המשמעות הפנימית של הכתוב ושייכותו לעבודת ה' של כל אחד מישראל.

1. הביאור של דרוש זה מיוסד על מאמרים אלו: הביאור שלאחר מאמר זה בלקו"ת.
2. הנחת כ"ק אדמו"ר האמצעי בכה"מ תקס"ו ע' רמה. הגהות למאמר זה באוה"ת שלח ע' תעה (כנראה קיצור לכאן). כרך-ו ע' א'תשפט קיצור והגהות.
3. בארוכה במאמרי אדה"א במדבר-ג ע' א'כט.
4. ראה ד"ה ועתה יגדל תשי"ט (מוגה).
5. במדבר יד, יז-יח.
6. דברים ז, יא.
7. אבות א, יז.
8. קידושין מ, ב.
9. ח"א (רכד, א). וראה בד"ה ואברהם זקן תשל"ח הערה 5.
10. ראה תניא סוף פרק ה מעין חיים שער מ"ד פ"ג. וראה ד"ה וידבר... וראה תשי"ב וש"נ.
11. ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד (ובהמ"מ שם). ובכ"מ.
12. ראה תניא אגרת הקודש סימן כט.

בהם. ולהבין כל זה איך נעשו לבושין ממעשה המצות, ומהו ענין לבוש זה, ולמה צריכה הנשמה להיות לה לבוש.⁸

הנה נודע שירידת הנשמה בעולם הזה היא צורך עלייה, כי הנשמה קודם בואה לעולם הזה היתה בבחינת עמידה, וכמו שכתוב חי

[להבין כל זה יש להקדים:]

הנה, נודע¹¹ שירידת הנשמה בעולם הזה היא צורך עלייה.

ידוע שהקב"ה הוריד את הנשמה למטה בתוך הגוף הגשמי לתכלית ומטרה. דלכאורה תמוה: כאשר הנשמה היתה למעלה בשורשה, היתה נהנית מזיו השכינה ממש, ועל ידי ירידתה למטה, נשמת האדם היא במאסר הגוף ונפש הבהמית, ואינה רואה ומרגישה אלקות, ויש להבין: זוהי ירידה גדולה עד מאוד, ולשם מה ירדה הנשמה כ"כ למטה? אלא עכצ"ל דירידה זו לצורך עלייה. דהיינו, שכאן בעולם הזה יכולה הנשמה להגיע למדרגה עליונה יותר ממדרגתה כפי שהיתה בשורשה למעלה.

[יבאר מצב הנשמה למעלה, ולאחרי כן

יבאר את המעלה והיתרון שנעשה בנשמה

על ידי ירידתה למטה, שלשם כך ירדה

מלכתחילה:]

כי הנשמה קודם בואה לעולם הזה היתה

הזוהר מפרש שהמצוות שהאדם מקיים בעולם הזה יוצרות לבושים רוחניים לנפשו בעולם הבא, וכאשר חסר לאדם מצוה אחת שלא קיים אותה, אזי חסר גם בלבושי נפשו, ואי אפשר לו ליהנות מזיו השכינה באופן מושלם. ולפיכך, הנשמה צריכה לבוא בגילגולים רבים עד שתקיים את כל תרי"ג מצוות התורה¹⁰ כדי להשלים את לבושי נפשו.

ולהבין כל זה - שלש השאלות המפורטות להלן:

איך נעשו לבושין ממעשה המצות?

איך דווקא ממעשה המצוות נוצרים לבושים רוחניים אלה לנשמה.

ומהו ענין לבוש זה?

מהו עניינו של לבוש זה, היינו מהי מטרתו.

ולמה צריכה הנשמה להיות לה לבוש?⁹

מהו בכלל הצורך של הנשמה ללבוש רוחני

זה.

הגהות צמח צדק

א. ועיין מה שנתבאר מזה בפרשת חיי שרה על פסוק 'ואברהם זקן' [תו"א ז, א ואילך ובביאורונו שם]. ובמקום אחר.

10. "וכמו גם אם אינו כהן או לוי צריך שיתגלגל ויתלבש אור נשמתו בגוף עוד להיות כהן ולברך ברכת כהנים או לאכול תרומות וכיוצא כי כמה מצות יש שתלויות בכהנים ולוים וכיוצא בזה יש כמה מצות שא"א שיתקיימו בלתי שימצא בכמה גופים ע"י כמה

11. וראה הנסמן באוה"ת עקב ע' תפא. וראה לקו"ת פ' בלק עג, א. (חסידות מבוארת-עבודת התפילה עמ' שט"ו ואילך), נתבאר גם באוה"ת ויקרא-ב ע' תרלה.

ה' אשר עמדתי לפניו, ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה. ועל ידי קיום המצות בעולם הזה נעשה לה בחינת הליכה, ונתתי לך מהלכים וגו'.¹ כי בחינת עמידה הוא בחינת ובכל נפשך, שאהבה ויראה היא מוגבלת לפי שיעור השגת הנפש ודביקותה באלהים חיים.

והענין, כי הנה נודע שהמלאכים נקראים עומדים, כמו שכתוב שרפים

כי בחינת 'עמידה' הוא בחינת 'ובכל נפשך'¹⁶ - אהבת ה' בדרגת 'בכל נפשך', שאהבה ויראה היא מוגבלת לפי שיעור השגת הנפש ודביקותה באלהים חיים.

ענין בחינת ה'עמידה' הוא בחינת 'ובכל נפשך', היינו, אהבת ה' מוגבלת לפי ערך השגת הנפש באלקות, שאף שאהבה זו היא דרגה נעלית ביותר, אבל ביחס להאהבה ד'בכל מאדך' היא נחשבת 'עמידה' בלבד, כפי שממשיך.

והענין - לבאר מדוע דבר זה נקרא בשם 'עמידה':

כי הנה, נודע¹⁷ שהמלאכים נקראים 'עומדים', כמו שכתוב¹⁸ "שָׁרְפִים עֹמְדִים" - ולכאורה יש לתמוה, שהרי ידוע שהמלאכים עולים כל יום בשירה שאומרים לה', ומדוע זה נקרא בחינת 'עמידה'.

בבחינת 'עמידה'¹², וכמו שכתוב¹³ "חֵי ה' אֲשֶׁר עֹמְדֵי לְפָנָיו" - ע"פ פנימיות הדברים פירוש הכתוב הוא, שהנשמה אומרת שלפני ירידתה למטה 'עמדתי לפניו' היתה בבחינת עמידה רוחנית, "וְנָתַתִּי לְךָ מְהֻלָּכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה"¹⁴ - הכתוב מתאר את מצב (המלאכים) הנשמות כפי שהם למעלה עוד טרם ירידתם לעולם הזה, ואומר שהם היו בבחינת 'עומדים' (ומה שאמר 'מהלכים' קאי על הנשמה אחרי ירידתה לעולם הזה, שאז נעשית בבחינת 'מהלך' כפי שיבאר להלן).

ועל-ידי קיום המצות בעולם הזה נעשה לה בחינת 'הליכה'¹⁵, "וְנָתַתִּי לְךָ מְהֻלָּכִים וְגו'" - שזהו פירוש הפנימי של הכתוב, שעל ידי קיום המצוות, שזהו מה שנאמר לפני זה בפסוק, הנה, ונתתי לך מהלכים, הנשמה מגיעה לבחינת 'הליכה' רוחנית, שלמעלה מבחינת 'עמידה' שהיתה לה טרם ירידתה.¹

הגהות צמח צדק

ב. וכמבואר מזה לעיל בפרשת וישב בד"ה 'כה אמר ה' כו' ונתתי לך מהלכים' כו' [תו"א ל, א ואילך].

15. ודבר זה נרמז במה שנאמר על אברהם 'התהלך לפני וגו', שדווקא למטה בעולם הזה ניתן להגיע לבחינת הליכה (ע"פ מאה"ז תקס"ו).
16. דברים ו, ה.
17. ראה גם לקוטי תורה אמור לו, ג. בחוקותי מה, א.
18. ישעי' ו, ב.

12. ראה לקו"ת בחוקותי מה, א. שלח לח, ד. ובהנסמן במאמרי אדה"ז תקע"א ע' ו. ע' י. תו"ח בשלח [הוצאת קה"ת - תשס"ג] קסד, ב ואילך.
13. מלכים-א יז, א. ראה לקו"ת פ' חקת סד, ד. ובהנסמן בלקו"ש חכ"ה ע' 174 הערה 53. וראה הנסמן במאמרי אדה"ז פרשיות לע' תשכט.
14. זכרי' ג, ז. וראה בהגהת הצ"צ לכאן.

עמדים, לפי שעומדים כל ימיהם במדריגה אחת, מיכאל באהבה, גבריאל ביראה, והאהבה והיראה היא לפי ערך השגתם, אשר השגה זו היא באור אין סוף ברוך הוא הממלא כולא עלמין, דהיינו שממלא לכל עולם לפי מדריגתו ותכונתו. וכך היא מעלת הנשמות קודם בואן לעולם הזה, ולכך היא בבחינת עמידה, שעומדת תמיד כל הימים במדריגה אחת, כפי ערך מדריגתה ותכונתה בכל עולם לפי מה שהוא, כך מקבל מבחינת

[והטעם לכך:]

מידות בלתי מוגבלות הנמשכות להם לא לפי ערך השגתם וזו בחינת 'עמידה', מידות מוגבלות.

ויתירה מזו, שהשגתם היא באורו יתברך הממלא כל עלמין (שאור זה הוא בגילוי בגן עדן, מקום המלאכים והנשמות למעלה), היינו האור המוגבל והמצומצם הנמשך מאתו להחיות את העולמות לפי ערכם ותכונתם¹⁹. שגם השגה גדולה ועמוקה באור זה איננה יכולה ליצור מידה (אהבה או יראה) בלי גבול, כי הדבר המוליד אותה בעצמו הוא מוגבל.

וכך היא מעלת הנשמות קודם בואן לעולם הזה - שהאהבה והיראה שלהן מוגבלות לפי ערך השגתן בהאור המוגבל המתפשט ממנו יתברך.

ולכך היא בבחינת 'עמידה', שעומדת תמיד כל הימים במדריגה אחת, כפי ערך מדריגתה ותכונתה בכל עולם לפי מה שהוא, כך מקבל

לפי שעומדים כל ימיהם במדריגה אחת, מיכאל באהבה, גבריאל ביראה - שכל מלאך יש לו את הענין המיוחד לו ואינו ניתן לשינוי. ואע"פ שיש להם עליות, בכל זאת תמיד הם בבחינה אחת. כמו מלאך מיכאל שעבודתו תמיד היא בקו האהבה, ומלאך גבריאל שעבודתו תמיד היא בקו היראה. וזהו ענין העמידה שלהם, שעומדים, כביכול, תמיד בדרגה אחת;

[ועוד דבר בעבודתם המורה על

'עמידה':]

והאהבה והיראה [שלהם] היא לפי ערך השגתם. אשר השגה זו היא באור אין-סוף ברוך-הוא ה'ממלא-כולא-עלמין', דהיינו, שממלא לכל עולם לפי מדריגתו ותכונתו.

ועוד, שהמידות שלהם הן לפי ערך ההשגה שלהם, ולא למעלה מזה, היינו, שהן מידות מוגבלות ומדודות לפי ערך טיב השגתם, ולא

במקום ובמדריגה שמאיר בהם. וכמו עד"מ כאשר אדם שומע דבר חכמה מחבירו ומבין אותו, הרי 'אור השכל' נתפס ונקלט במוחו. וכך אור הממלא נמצא בגלוי ונרגש במקום שבו הוא שורה ומתלבש, ולכן נק' אור הממלא כל עלמין, דאין הכוונה רק שנמצא בתוך העולם (שהרי גם אור 'הסובב כל עלמין' נמצא בתוך העולם ממש, כמ"ש בתניא פמ"ח), אלא שהעולם משיג ותופס וקולט את החיות מאור הממלא כל עלמין והיא נרגשת בו ומתאחדת עמו.

19. ידוע (ראה זהו חלק ג, רכה, א: 'דאיהו ית' ממלא . . . וסובב כל עלמין) אשר יש שני מיני אורות וגילויים ממנו ית' לצורך התהוות העולמות והנבראים, ונקראים 'ממלא כל עלמין' ו'סובב כל עלמין'. וביאור ענינם בקיצור: אור ה'ממלא כל עלמין', היינו אורו ית' המוגבל שהקב"ה המשיך והאיר מעצמו בכדי להחיות את העולמות בחיות פנימית, כמשל הנשמה הממלאת את הגוף ומשפיעה בו חיות פנימית. וענינו וגדרו של אור זה הוא שמתלבש ונקלט ונרגש

ממלא כל עלמין לפי ערכו ותכונתו. מה שאין כן עולם הזה הוא עולם המעשה, שיכול האדם לשנות את טבעו מרע לטוב, ולהפוך את לבו מן הקצה אל הקצה, ואתהפכא חשוכא לנהורא. לפי שבעולם הזה שהעולם מעלים ומסתיר על אור ה' הממלא כל עלמין, ואינו מתגלה כמו למעלה, שורה אור אין סוף ברוך הוא הסובב כל עלמין בבחינת מקיף מלמעלה על הנפש.

עצמן, שכן עולם הזה נקרא 'עולם המעשה', היינו עולם שבו יש אפשרות לעשות דבר כדי לשנות את עצמו. ועד שאפשר להגיע לשינוי גדול מאד, מן הקצה אל הקצה, לשנות מרע לטוב, שזהו שינוי והתהפכות בתכלית.

[והטעם לכך:]

לפי שבעולם הזה שהעולם מעלים ומסתיר על אור ה' הממלא כל עלמין, ואינו מתגלה כמו למעלה - שהרי בחי' ממכ"ע מתגלה רק לפי ערך המקום שבו הוא שורה, לכן אינו מתגלה בחי' זו למטה כמו למעלה - ולכן למטה - שורה אור אין סוף ברוך הוא הסובב כל עלמין בבחינת 'מקיף' מלמעלה על הנפש.

האור האלקי העיקרי ששורה המתגלה בעולמות עליונים הוא אור הממלא כל עלמין, היינו האור המצומצם והמוגבל שמתלבש בכל עולם בהתאם לתכונתו ודרגתו הפרטית, בעולם נעלה יותר שהוא יותר כלי לאלקות, יש יותר גילוי של אור זה, משא"כ בעולם נמוך יותר שאיננו כלי כל כך יש פחות גילוי. ואור זה מאחר שעניינו להתלבש באופן פנימי בכל

מבחינת 'ממלא כל עלמין' לפי ערכו ותכונתו - לפי ערך דרגת הנשמה, כך תהיה ערך אהבתה לה', שאם היא נשמה גבוהה מאוד, כמו נשמה דאצילות, אזי אהבתה תהיה גדולה יותר, ואם היא נשמה נמוכה דעשיה, תהיה אהבתה נמוכה יותר. אבל צד השווה בכל מדריגות אלו שהן בבחינת 'עמידה' בלבד, כי אהבתה תמיד קשורה להעולם שבו היא נמצאת. (אצילות, בריאה, יצירה, עשיה), ש'עומדת' תמיד בדרגה אחת. וכן, האהבה תהיה מוגבלת ובבחינת 'עמידה', כי היא נמשכת ומתעוררת כתוצאה מהשגת הנשמה באור הממלא כל עלמין, שהוא אור מצומצם ומוגבל.

[וכעת יבאר מהי המעלה שנעשית

בנשמה על ידי ירידתה למטה:]

מה שאין כן עולם הזה הוא 'עולם המעשה', שיכול האדם לשנות את טבעו מרע לטוב, ולהפוך את לבו מן הקצה אל הקצה, ואתהפכא חשוכא לנהורא²⁰.

משא"כ בהיות הנשמות בעולם הזה אינן בבחינת 'עמידה', שאינן עומדות תמיד כל הימים במדריגה אחת, אלא יכולות לשנות את

וכן אור הסובב כל עלמין נמצא בתוך כל העולמות (כפי שמבואר במקומות אחרים בחסידות שהוא עיקר חיות העולמות), אבל אינו נרגש ונתפס בהם בגלוי, כי הוא למעלה מעלה מבחי' וגדר גילוי.

20. ראה זהר בהקדמה ד, א. סה"מ תרל"ח ע' קנב. וש"נ.

ואור הסובב כל עלמין הוא הגילוי ממנו ית' בבחי' בלי גבול, ומפני גודל מעלתו אינו מתגלה ומתלבש בעולמות ובנבראים באופן פנימי. וכמו רב המלמד תלמיד קטן סברא נעלית ומופשטת מאד, אשר הגם שהתלמיד יכול לזכור ולחזור את דברי הרב, למעשה לא הבין את הסברא כלל והיא לא נקלטת במוחו כלל,

וכמו שכתוב אשר אנכי מצוך היום וגו', שבחינת אנכי הוא בחינת סובב כל עלמין, נמשך בבחינת היום לעשותם דוקא.^ג וגדול כח בחינת אור המקיף מבחינת סובב כל עלמין, לשנות ולהפוך טבע האדם ומהותו למעלה מכדי אשר תוכל הנפש שאת בהשגתה ודביקותה באלהים חיים מתחילת יצירתה בבחינת אור פנימי לבד.

ולפי זה מוכן שמאחר שבעולם הזה ישנה השראת אור עליון זה שלגבי אין התחלקות מדריגות, לכן עולם הזה הוא 'עולם המעשה', שיכול האדם לשנות את טבעו מרע לטוב להפוך את עצמו לגמרי, כי אור זה הוא למעלה מהתחלקות והכל שוה אצלו, ובמילא יש בעוה"ז את האפשרות לנצל השפעת אור זה הנמצא דווקא בעוה"ז ולשנות את עצמו לגמרי.

[ומבאר הטעם לכך שאור עליון זה נמצא בעולם הזה התחתון דווקא:]

וכמו שכתוב²¹ "אשר אנכי מצוך היום וגו'", שבחינת 'אנכי' - אור אין סוף ב"ה עצמו - הוא בחינת 'סובב-כל-עלמין', נמשך בבחינת 'היום לעשותם' דוקא - שבחינת 'אנכי' נמשך ומתגלה בבחי' 'היום' דווקא, היינו, שדרגת סובב כל עלמין מאירה ושורה למטה בעולם הזה דווקא (משא"כ בגן עדן יש רק גילוי בחינת ממלא כל עלמין).^ג

וגדול כח בחינת אור המקיף מבחינת 'סובב-כל-עלמין' לשנות ולהפוך טבע האדם ומהותו למעלה מכדי אשר תוכל הנפש שאת בהשגתה ודביקותה באלהים חיים מתחילת יצירתה בבחינת 'אור פנימי' לבד - שהרי

דרגה לפי ערכה, הרי יש בו ענין ההתחלקות, שלגבי כל דרגה היא שונה מחברתה ושינוי הדרגות תופס מקום אצל אור זה, שלפי ערך הדרגה כך תהיה מהות הגילוי של אור הממלא. כלומר, שלגבי אור זה כל דבר יש לו את המקום המתאים שלו, ואי אפשר לשנות את מקומו.

אבל בעולם הזה שיש העלם והסתר גמור על אלקות, האור האלקי העיקרי ששורה בו הוא אור הסובב כל עלמין, היינו אורו יתברך הבלי גבול שלמעלה מהתלבשות פנימית בהעולמות. אלא אור זה נמצא בתוך כל העולמות אבל באופן 'מקיף' מלמעלה, שאינו גלוי ונגרש בתוך העולמות והנבראים אף שנמצא בהם, כי הוא נעלה מכלי תפיסתם וקבלתם. אבל אף על פי שאור זה אינו בגילוי בעולם הזה, מכל מקום, זהו המקום העיקרי שבו הוא שורה ונמצא. ואחד הגדרים של אור זה הוא שאין בו התחלקות מדריגות, כי הוא בלי גבול והכל שוה אצלו, ולכן לגבי אור זה לא שייך שיש לו את המקום המיוחד והפרטי שלו, שהרי כשם שדבר חומרי איננו כלי לאור זה, כך דבר רוחני איננו כלי אליו, כי הוא אינו בערך כל הדברים האלה.

הגהות צמח צדק

ג. וכמבואר במקום אחר באריכות על פסוק 'ואמרת אליהם את קרבני לחמי' כו' [לקו"ת פ' פנחס עה, ג ואילך. ובריש דף עז, א מציין לכאן (וראה בכיאוורנו בה)].

והנה בחינת הארה זו הבאה מבחינת אור מקיף וסובב כל עלמין נקראת בשם הליכה, שהולך ממדריגה למדריגה, והמשכת בחינת אור מקיף זה תלוי בקיום התורה והמצות.

וזהו אם בחקתי תלכו, שעל ידי חוקת התורה נעשה בחינת הליכה, והיא אהבת ובכל מאודך שבקריאת שמע, שאהבה זו באה

למטה ומגלים אור עליון זה של 'סובב כל עלמין',
שעל ידי כך ניתן להגיע לבחינת 'הליכה':

והמשכת בחינת 'אור מקיף' זה תלוי בקיום התורה והמצות.

אור עליון ובלי גבול זה נמשך על ידי קיום התורה והמצוות, דכאשר האדם מקיים מצוה מסויימת או לומד תורה הרי בכך הוא ממשיך בעולם ועל נפשו המשכה והארה מבחינה זו.

וזהו "אם פְּחַקְתִּי תִלְכוּ"²², שעל-ידי 'חוקת התורה' נעשה בחינת 'הליכה'²³ - אם בחוקתי, אם האדם יקיים תורה ומצוות, שבהן ועל ידן נמשך אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין, אז יקויים המשך הכתוב 'תלכו', שנמשכת הארה זו שהיא בבחינת 'הליכה', כנ"ל, ועל ידי התגלות זאת האדם יכול להגיע לבחינת 'הליכה' רוחנית בעבודת ה' שלו.

[ומבאר מהי העבודה הפרטית שאליה האדם יכול להגיע בכוח הארה והתגלות זאת מאור הבלי גבול:]

והיא²⁴ אהבת 'ובכל מאודך' שבקריאת שמע. עיקר המטרה של עבודת קריאת שמע היא לקיים מה שנאמר בה 'ואהבת את ה' אלקיך', היינו, להגיע לאהבת ה' ורצון להדבק באלקות.

הנשמה טרם ירידתה למטה, היתה תמיד במדריגה אחת בבחינת 'עמידה', משא"כ בעולם הזה כתוצאה מהארת אור הסובב שיש כאן, ביכולת האדם להגיע לשינוי מהותי למעלה מכוחו מצד עצמו, מעל להגבלות שלו.

[ובזה יובן ענין ה'הליכה' שנעשית

בנשמה בהיותה למטה דווקא:]

והנה, בחינת הארה זו הבאה מבחינת אור מקיף ו'סובב-כל-עלמין' נקראת בשם 'הליכה', שהולך ממדריגה למדריגה.

הארה זו הבאה מאור המקיף דבחינת סובב כל עלמין מכונה 'הליכה' כי מכיון שנמשכת מאור אלקי הבלתי מוגבל ה"ה הולכת ונמשכת ממדריגה למדריגה לאין קץ ושיעור, ללא כל הגבלות.

וזה הטעם שעל ידי הארה זו מבחינת אור הסובב כל עלמין נעשה ענין ההליכה בנפש האדם. שכן אור זה הוא הארה אלקית בלתי מוגבלת, וכאשר באה לידי גילוי ונרגשת בנפש האדם, אז נותנת בה הכח והיכולת להגיע גם לעבודה בלתי מוגבלת, לעלות מדרגה לדרגה ללא הפסק, למעלה מערך השגתו ותפיסתו השכלית באור הממלא כל עלמין.

[ומבאר הדרך שבה ממשיכים מלמעלה

22. ויקרא כו, ג.

23. ראה סה"מ תרנ"ד עמ' רס"א, ובד"ה פדה בשלום תשמ"ו (מוגה) ס"ד ואילך וש"נ, ובד"ה וידבר אלוקים תשי"ד,

ובד"ה להבין ענין הילולא דרשב"י תש"ל.
24. ראה ד"ה ומעין מבית ה' תש"ו, וראה ד"ה מרגלא בפומיה תש"מ (מוגה) ס"ד, ושם נסמן.

מהתבוננות באור אין סוף ברוך הוא הסובב כל עלמין בברכת קריאת שמע שתיים לפניו, שהם לקיום הקריאת שמע, המאיר לארץ כו', ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, כי כל העולמות והברואים אינן אלא בחינת מעשה ועשיה גשמיות, מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה

והשיא והתכלית של עבודה זו היא להגיע לאהבת ה' בבחינת 'בכל מאודך', שפירוש 'מאוד' הוא הרבה, היינו הרבה יותר מכפי מידתו - אהבה בלתי מוגבלת לה' ואהבה זו הוא ביטוי לבחי' הליכה.

שאהבה זו באה מהתבוננות באור אין-סוף ברוך-הוא ה'סובב-ל'עלמין' בברכת קריאת-שמע שתיים לפניו²⁵, שהם לקיום הקריאת-שמע [ולצרכה²⁶].

אך, כדי שהמשכת בחי סוכ"ע הנ"ל שע"י קיום תומ"צ תחדור בפנימיות נפשו ותפעל את האהבה דבכל מאודך נדרשת עבודה מצד האדם להתבונן בגדולתו יתברך כדי להוליד אהבה זו. וההתבוננות הפרטית המעוררת אהבה זו היא התבוננות באור עליון זה גופא, שהתבוננות באור בלי גבול זה תגרום התעוררות בלתי מוגבלת גם כן בהתאם להאור שבו הוא מתבונן. והתבוננות זו הוא התוכן של ברכת קריאת שמע, שכוונתן היא כדי שהאדם יוכל לקיים מצות קריאת שמע בשלימותה, להגיע לאהבה ד'בכל מאודך'.

אך, כדי שהמשכת בחי סוכ"ע הנ"ל שע"י קיום תומ"צ תחדור בפנימיות נפשו ותפעל את האהבה דבכל מאודך נדרשת עבודה מצד האדם להתבונן בגדולתו יתברך כדי להוליד אהבה זו. וההתבוננות הפרטית המעוררת אהבה זו היא התבוננות באור עליון זה גופא, שהתבוננות באור בלי גבול זה תגרום התעוררות בלתי מוגבלת גם כן בהתאם להאור שבו הוא מתבונן. והתבוננות זו הוא התוכן של ברכת קריאת שמע, שכוונתן היא כדי שהאדם יוכל לקיים מצות קריאת שמע בשלימותה, להגיע לאהבה ד'בכל מאודך'.

אך, כדי שהמשכת בחי סוכ"ע הנ"ל שע"י קיום תומ"צ תחדור בפנימיות נפשו ותפעל את האהבה דבכל מאודך נדרשת עבודה מצד האדם להתבונן בגדולתו יתברך כדי להוליד אהבה זו. וההתבוננות הפרטית המעוררת אהבה זו היא התבוננות באור עליון זה גופא, שהתבוננות באור בלי גבול זה תגרום התעוררות בלתי מוגבלת גם כן בהתאם להאור שבו הוא מתבונן. והתבוננות זו הוא התוכן של ברכת קריאת שמע, שכוונתן היא כדי שהאדם יוכל לקיים מצות קריאת שמע בשלימותה, להגיע לאהבה ד'בכל מאודך'.

פרק ב

ביאור פנימי בברכת קריאת שמע - 'המאיר לארץ כו', מחדש בכל יום תמיד כו', המלך המרומם לבדו מאז' עד - 'משגב בעדינו'

[הולך ומבאר מהו תוכן ההתבוננות של

הגהות צמח צדק

ד. ועיין מה שכתוב במקום אחר בפירוש 'סוף מעשה במחשבה תחלה' לעיל בד"ה 'בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע' [פ' במדבר יב, ג ואילך. ובהביאור שם].

מבאר פסוק שבו רואים שהנבראים נקראים 'מעשה' ועשיה גשמיות:]

"מה רבו מעשיך ה', כולם בחכמה עשית"²⁸.

27. נוסח ברכת קריאת שמע ('יוצר').

28. תהלים קד, כד.

25. ראה ברכות פ"א מ"ד.

26. נוסף ע"פ מאה"ז תקס"ו.

עשית, וחדושים הוא התהוותם מאין ליש רק מהארה בעלמא. ואינו דרך התלבשות והשתלשלות עילה ועלול כו', שהרי הוא יתברך

וחדושים – הוא התהוותם מאין ליש – רק מהארה בעלמא.

מה שאומרים 'המחדש ... מעשה בראשית', שהקב"ה מחדש את הבריאה, הכוונה היא להתהוות כל הבריאה מאין ליש. כלומר:

התהוות כל העולמות עליונים ותחתונים ממנו ית' היא בבחי' יש מאין, כי קודם שנבראו לא היו קיימים כלל, והתהוות באופן כזה היא בשונה מהתהוות של 'יש מיש' ו'עילה ועלול', דבעילה ועלול היינו, שממדיגה אחת נמשכת למדריגה שלאחריה, וזה יתכן רק כאשר שתי המדריגות הן בערך זו לזו, ולכן ממדריגה אחת יכולה להיות המשכת והתהוות המדריגה שאחריה. אך התהוות העולמות היא בבחי' 'יש מאין', כי מאחר שכל העולמות הם בגדר גבול (ואפילו עולמות העליונים יש בהם ציור והגדרה מסוימת), הרי הם באין ערוך לגמרי לגביו ית', שהוא בבחי' אין סוף ובלי גבול ממש. ולכן, התהוותם צריכה להיות באופן של יש מאין, היינו שקודם שנבראו אין הם נמצאים כלל אלא נתהוו מ'אין' ממש.

התהוות זו היא מבחינת הארה של אלקותו ית' בלבד, כי כל העולמות - עליונים ותחתונים - הם בעלי גבול ותכלית, ויש להם גדר וציור מסויים, משא"כ אור אין סוף ב"ה, שכשמו כן

הוא, אין לו סוף, ולכן²⁹ אילו ההתהוות היתה מבחי' האור אין סוף עצמו, הרי לא היו העולמות בבחי' גבול, אלא היו כמו האור שמהווה אותם - בבחי' בלי גבול ממש. ולפיכך צמצם הקב"ה את אורו הבלתי מוגבל והאיר הארה חיצונית מאלקותו ית', אשר מבחי' כזו אפשר להיות ענין התהוות העולמות המוגבלים. וזהו ענין "בחינת הארה דהארה", שהיא הארה חיצונית מאוד מהאור אין סוף, ורק הארה דהארה מהמקור - האור אין סוף.³⁰

ואינו דרך התלבשות והשתלשלות 'עילה' ו'עלול' כו'.

אופן בריאת העולמות איננו בדרך התלבשות והשתלשלות, אלא בדרך 'יש מאין'. כלומר, פירוש התלבשות והשתלשלות הוא שהקב"ה ממשיך ומפריש מעצמו אור אלקי ומצמצם ומעלים על אור זה צמצום אחר צמצום וירידה אחר ירידה עד שבסופו של דבר האור נעשה בערך להתהוות עולמות ונבראים מוגבלים (שזוהי משמעות ענין 'השתלשלות' כמו שלשלת, שכל הטבעות שבה אחוזות וקשורות זו לזו). ובאופן זה האור מתגלה ומתלבש באופן פנימי בהדבר שבו הוא מלובש. ולא זו הדרך ביחס לבריאת העולם הזה הגשמי (כפי שיבאר הטעם לכך להלן בסמוך). אלא העולם הזה נתהווה בדרך 'יש מאין', ובאופן שאין שום שייכות וערך בין הדבר המהווה והדבר המתהווה.

להיות נקלטת ונתפסת במוחו של התלמיד. וע"י הצמצום נמשך אל התלמיד הארה חיצונית מעצם הסברה כפי שהיא בשכל הרב במידה כזו שהתלמיד מסוגל לקלוט.

29. ראה תניא פרק מח.

30. כמו עד"מ כאשר הרב רוצה ללמד סברא עמוקה עד מאוד לתלמיד קטן, שבאין ערוך ממנו - הרי הוא צריך לצמצם את שכלו, עד שתהא בערך

קדוש ומובדל והוא המלך המרומם לבדו מאז. פירוש, שהוא לבדו יתברך הוא מרומם ונעלה מגדר עלמין, כמאז קודם בריאת העולם, שהיה הוא לבדו בלי שום שינוי חס ושלום, והוא המתנשא מימות עולם. והחיות המתפשט לתוך עלמין הוא רק המלך בלבד, שבשביל שהוא מלך כו',

[והטעם לכך:]

שהרי הוא יתברך 'קדוש' ומובדל³¹.

כאשר אומרים עליו יתברך שהוא 'קדוש' הכוונה היא שהוא מובדל ומרומם לגמרי מכל הבריאה, ואין לו שום ערך וחס אליה, כי כל הבריאה היא ניתנת בגבול ואילו הוא יתברך בלתי בעל גבול.

והוא 'המלך המרומם לבדו מאז'³².

פירוש³³ - ביאור הפנימי בכך:

שהוא 'לבדו' יתברך - הקב"ה בעצמו - הוא 'מרומם' ונעלה מגדר³⁴ עלמין, כמאז קודם בריאת העולם, שהיה הוא לבדו בלי שום שינוי חס ושלום - כך הוא בלי שום שינוי גם אחרי הבריאה, כי כל הבריאה איננה בערכו ובגדרו כדי שיכולה לפעול בו שינוי.

והוא 'המתנשא מימות עולם'.

וגם עכשיו אחרי הבריאה הקב"ה הוא 'המתנשא מימות עולם', למעלה לגמרי מגדר העולמות, כי 'אני הוי' לא שנית' (מלאכי ב, ו), שאינו משתנה מבריאת והתהוות העולמות,

והוא ממש בשוה כמו שהיה קודם בריאתם, כי הוא אינו בגדרם כלל ואין לו שום יחס להם, ולכן אצלו כל העולמות כאילו אינם קיימים כלל.

ולפי זה מובן אשר ממנו יתברך אי אפשר להיות נמשך בדרך עילה ועלול עולמות ונבראים מוגבלים, כי הוא אינו בגדר זה כלל, ואם ההתהוות תהי' בדרך השתלשלות ממדרגה למדרגה הרי לעולם לא תהיה מציאות גשמית ויש ודבר נפרד כמו העולם הזה. וזהו כמשל שסברא שכלית לא תתהפך להיות אבן דומם, כי היא איננה בגדר הדומם.

והחיות המתפשט לתוך עלמין הוא רק 'המלך' בלבד, שבשביל שהוא מלך כו'.

החיות והאור האלקי המתפשט לתוך כל העולמות והנבראים להחיותם ולקיימם הוא רק מבחינת 'המלך', היינו, מהארה חיצונית ומועטת של אלקות בלבד (כאמור לעיל). "כמו על דרך משל מלך בשר ודם, שבחי' היותו מלך על המדינה אינו בחינה ממהותו ועצמותו, כי מהותו ועצמותו הוא מה שהוא חכם ונבון, ורק ענין מלכותו הוא מה ששמו נקרא עליהם, שמולך על הארץ.

34. דיוק הלשון הוא שאינו "בגדר" ההשגה, היינו, לא רק שהוא בדרגה נעלית מאד עד שאי אפשר לאדם להבין אותו, וכמו חכם קטן אינו יכול להבין חכם גדול ביותר. אלא הקב"ה עצמו אינו בגדר הבנה והשגת האדם, ששכל אינו הכלי שיכול להכיל אלקות (וראה ד"ה באתי לגני תשט"ו ס"ג).

31. כידוע, 'קדוש' הוא בחינת הבדלה בערך (כמו שפירש רש"י עה"פ 'קדושים תהיו' - הווי פרושים ומובדלים כו'), להיותו נבדל בערך מבחינת השתלשלות.

32. נוסח ברכת קריאת שמע ('יוצר').

33. וראה חסידות מבוארת עבודת התפילה עמ' מ"א ואילך.

כמו שכתוב מלכותך מלכות כל עולמים כו". ולכך, אומרים אחר כך ברחמיך הרבים רחם עלינו, כי מאחר שהוא יתברך המתנשא מימות עולם ואינו בגדר עלמין כלל, כי הוא הסובב כל עלמין כו', הרי הרחמנות גדולה מאד על האדם שנתגשם ורחוק מאד מה' בתכלית. ואומרים אדון עוזנו, הגם שאין אור אין סוף ברוך הוא נתפס ונקלט לתוך הנפש, להיות

מאז - 'ברחמיך הרבים רחם עלינו' - מבקשים שהקב"ה ירחם עלינו, כי מאחר שהוא יתברך 'המתנשא מימות עולם' ואינו בגדר עלמין כלל, כי הוא הסובב כל עלמין כו' - שהוא באין ערוך מאיתנו, הרי הרחמנות גדולה מאד על האדם, שנתגשם ורחוק מאד מה' בתכלית.

זוהי הכוונה בסדר הדברים בברכת קריאת שמע, שמתארים את גדולתו יתברך איך הוא למעלה לאין שיעור מכל הבריאה, ומיד אחר כך מבקשים רחמנות מאיתו, דמכיון שאין לנו שום ערך ויחס לה' הרי הרחמנות עלינו גדולה מאד, שאנו כל כך רחוקים מהקב"ה בתכלית הריחוק, ולפיכך, הרחמנות היא גדולה ביותר³⁶.

[מבאר המשך ברכת קריאת שמע:]

ואומרים 'אדון עוזנו'.³⁷

אומרים על דרגה נעלית זו - אור אין סוף ב"ה עצמו הסובב כל עלמין, שאינו בגדר כל העולמות והנבראים - 'אדון עוזנו'.

[כלומר:]

הגם שאין אור אין סוף ברוך הוא [הסובב כל עלמין] נתפס ונקלט לתוך הנפש, להיות

וכך יובן למעלה, שהתהוות ובריאת כל העולמות עליונים ותחתונים הוא רק ע"י מדת מלכות, שאין לכל העולמות ערך ושייכות להותו ועצמותו ית', שהוא רם ומתנשא מהם, והחיות והתהוות העולמות נמשך להם רק ממה שנק' הוא ית' מלך עליהם, ואין מלך בלא עם" (לקו"ת שיר השירים מ, ג).

כמו שכתוב³⁵ "מלכותך מלכות כל עולמים כו".

זוהי גם המשמעות הפנימית של הכתוב 'מלכותך מלכות כל עולמים': בנוסף לפירוש הפשוט שמלכותו ית' מתפשטת ושולטת על כל העולמות עליונים ותחתונים, הנה, עומק הכוונה בכתוב זה היא ש"התהוות כל העולמות (כל עולמים) אינו אלא מבחינת ספירת המלכות בלבד" (לקו"ת דרושים ליו"כ ד"ה לבאר ענין יו"כ), היינו, הארה חיצונית ומועטת ממנו ית'.

ולכך - בגלל שכל העולמות והנבראים מתהווים מהארה מועטת בלבד של אלקות שאינה תופסת מקום לגבי הקב"ה עצמו, אומרים אחר כך - לאחר 'המלך המרומם לבדו

35. תהלים קמה, יג.

36. ומוסיף במאה"ז תקס"ו: "עד שגם אנתנו אין אנו משיגי' גדול הרחמנות, אלא 'ברחמיך הרבים רחם עלינו', כי לפי רוממות עצמותך לא ידוע לנו גדול הרחמנות, רק 'ברחמיך' - 'ברחמיך' [הרחמים שלך] דוקא".
37. ראה ג"כ תו"ח שמות [הוצאת קה"ת - תשס"ג] עז, א. תלו, א. וראה עוד בזה בתו"א פ' משפטים ד"ה לא תהיה משכלה.

36. ומוסיף במאה"ז תקס"ו: "עד שגם אנתנו אין אנו משיגי' גדול הרחמנות, אלא 'ברחמיך הרבים רחם עלינו', כי לפי רוממות עצמותך לא ידוע לנו גדול הרחמנות, רק 'ברחמיך' - 'ברחמיך' [הרחמים שלך] דוקא".

תוכה רצוף אהבה בביטול זה, מכל מקום, הרי הוא אדון עוזנו, בחינת אדון זו מלכותו יתברך, וכמו שכתוב שום תשים עליך מלך, בחינת מקיף. ונמשך מזה ג' בחינות מקיפים להנשמה, במחשבה דבור ומעשה. וזהו לט א צור משגבנו, מגן ישענו, משגב בעדנו, כי צור הוא לשון מחסה, כמו שכתוב צור עזי מחסי, וכן מגן ומשגב, והן הם מקיפים לשלשה בחינות מחשבה דיבור ומעשה, ונפש רוח ונשמה, כנגד ג' בחינות בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, שמקיפים את נפש רוח ונשמה מכל צד, להתכלל באור אין סוף ברוך הוא ממש, להיות צרורה בצרור החיים את ה' ממש.

המקיף הכללי - ג' בחינות 'מקיפים' להנשמה, במחשבה דיבור ומעשה - ג' בחינות מקיפים לג' לבושי נפשו מחשבה דיבור ומעשה.

וזהו 'צור משגבנו, מגן ישענו, משגב בעדנו' - ג' דברים אלה רומזים לג' מקיפים אלה. [מבאר איך הם מורים על בחינת ה'מקיף':]

כי 'צור' הוא לשון מחסה, כמו שכתוב⁴⁰ "צור עזי מחסי" - דבר המקיף על האדם ומגין עליו, בחינת מקיף.

וכן 'מגן' ו'משגב' - דברים שמקיפים על האדם ומגינים עליו.

והן הם 'מקיפים' לשלשה בחינות מחשבה דיבור ומעשה⁴¹, ונפש רוח ונשמה, כנגד ג' בחינות "פְּרָאתִיו וַיַּצְרְתִּיו אֵף עֲשִׂיתִיו"⁴² - ג' דרגות הנפש הן כנגד ג' עולמות עליונים (בסדר מלמעלה למטה) בריאה יצירה עשיה, שמקיפים את נפש רוח ונשמה מכל צד, להתכלל באור אין-סוף ברוך-הוא ממש, להיות "צְרוּרָה פְּצָרוֹר תְּחִיִּים אֵת ה'"⁴³ ממש.

ג' בחינות מקיפים אלו כאשר באות לידי גילוי בנפש האדם הם פועלות בו התעלות

תוכה רצוף אהבה בביטול זה - שאין ביכולת הנפש המוגבלת להכיל לקלוט ולהרגיש אור בלי גבול זה ולהתבטל מחמתו, מכל-מקום, הרי הוא 'אדון עוזנו'.

- כלומר, הגם שאין לנו יחס פנימי עם אור אין סוף ב"ה עצמו שאפשר להרגיש אותו, מכל מקום, יש לנו על כל פנים יחס כלשהו איתו, הנקרא יחס באופן מקיף (כדלהלן). ושייכות זו נרמזת בהתיבות 'אדון עוזנו'.

[הולך ומבאר ענין זה:]

בחינת 'אדון' - זו מלכותו יתברך³⁸, וכמו שכתוב³⁹ "שום תשים עליך מלך", בחינת 'מקיף'.

'אדון' מורה על בחינת המקיף השורה על נפש האדם מלמעלה ואינו מתגלה ונרגש בו. עד"מ אדון שמולך ושולט על העבד מלמעלה והוא נעלה יותר מהעבד ואינו מתייחס אליו ביחס פנימי, כך בחינת 'אדון' למעלה זו מלכותו יתברך במוכן של מלך מרומם ומנושא מעם שמושל ושולט על עמו באופן מקיף מבלי לרדת ולבוא אליהם מתוך יחס פנימי.

ונמשך מזה - מבחינת 'אדון עוזנו', בחינת

41. ראה ד"ה שוש אשיש סוף פרק ה בפרשת נצבים (מח, ג).

42. ישעי' מג, ז.

43. שמואל-א כה, כט.

38. ראה זהר ויקרא יא א-ב. פרדס שם רפ"א ופי"ג. שער היחוד והאמונה פ"ז.

39. דברים יז, טו.

40. תהלים סב, ח.

וזהו והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. פירוש, שעל ידי מצות הצדקה שתעשה, תהיה נאסף ונקבץ בתוך בחינת כבוד ה', שיאסף אותך לתוכו להתכלל באור ה' ממש. וזהו ענין לבושי הנשמה בעולם הבא,

פירושו לפי פשוטו הוא, הצדקה שעשית תלך לפניך להוליכך אל הגן עדן, וכבוד ה' יאספך אל המקום אשר שם גנוזות נפשות הצדיקים (מצו"ד).

[ומבאר הפירוש הפנימי בכך בקשר להנ"ל:]

פירוש, שעל-ידי מצות הצדקה שתעשה, תהיה 'נאסף' ונקבץ בתוך בחינת 'כבוד ה'', שיאסף אותך לתוכו להתכלל באור ה' ממש.⁴⁴

על ידי קיום מצות הצדקה נמשך באדם האור המקיף (כאמור לעיל שהמשכת אור הסוכב בעולם הזה היא על ידי קיום תורה ומצוות), ואור זה פועל העלאת והגבהת נפש האדם למעלה מעלה עד להתכללותה ו'אסיפתה' בבחינת 'כבוד ה'', היינו, באור אין סוף ב"ה ממש (ובפרטיות יותר, אור זה שייך לבוש המעשה של האדם, דרגת 'נפש', כי על ידו מקיים מצות הצדקה, ופועל התעלות חלק זה של נפשו⁴⁵).

[ובזה מיושבות כמה שאלות מתחילת

המאמר בענין לבושי המצוות:]

וזהו ענין לבושי הנשמה בעולם הבא - ענינים ומטרתם היא לפעול את התכללות הנשמה באלקותו יתברך. וכשם שלבוש גשמי

והגבהה למעלה מעלה, עד שעולה נכללת ומתאחדת באור אין סוף ב"ה ממש, להיות 'צרורה' וקשורה עם הקב"ה עצמו. כי אור המקיף הוא אור בלי גבול וכאשר בא לידי גילוי בנפש האדם ונגרש בו פועל בו התעלות גדולה עד שהיא עולה ונכללת באור זה למעלה.

וזהו מה שמבואר לעיל שאור עליון זה נמשך על ידי תורה ומצוות, כאמור ש'בחוקתי תלכו', על ידי קיום חוקת התורה נמשך האור שהוא בבחינת 'תלכו' כנ"ל. שכן קיום תורה ומצוות הוא באמצעות שלשה לבושי הנפש - מחשבה דיבור ומעשה, ידיעת התורה במחשבה, לימוד התורה בדיבור, וקיום המצוות במעשה (ושלשה לבושים אלו הם כנגד שלש דרגות נשמת האדם - נפש - מעשה, רוח - דיבור, נשמה - מחשבה), ועל ידי כך נמשך על שלשה לבושי נפשו אור עליון ומקיף זה. וכאמור שאור זה פועל התעלות והגבהת הנפש עד להתכללותה באור אין סוף ב"ה ממש, מקור אור מקיף זה.

פרק ג

מצוות ממשיכות אור מקיף המהווה לבוש רוחני לנשמתו

וזהו "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָה, כְּבוֹד ה' יֵאֱסָפֶךָ"⁴⁴.

הגהות צמח צדק

ה. שכל בחינת 'מקיף' הוא המעלה למעלה, וכמבואר במקום אחר בפרשת מקץ ב"ה 'המנביחי לשבת כו'', עיין שם [תו"א לח, ג] - וזה לשונו שם: "המצות הם לבושי נק' לבוש מלכות שהם בחי' מקיפים שמקיפים

לבושי נפשו - מחשבה ודיבור. וזהו על ידי שלומד חלקי התורה הנוגעים למצוה זו, היינו הלכות צדקה, שלומד את ההלכות באמצעות לבוש הדיבור, ויודע את ההלכות ומעייין בהן באמצעות לבוש המחשבה, וכן כיוצא בזה בשאר המצוות.

44. ישע"י נח, ח.

45. ומבואר במקום אחר (תניא אגרת הקודש סימן כט) שהנשמה צריכה לבוא בגלגול עד שתקיים כל התרי"ג מצוות במחשבה דיבור ומעשה, היינו, שגם במצוות מעשיות, כגון צדקה, שייך לקיים אותן בשאר

ולבוש זה נעשה על ידי המצות. כי הנה המצות הם גם כן בג' בחינות מחשבה דיבור מעשה. כי יש מצות התלויות במחשבה לבד ובכוונת הלב, שאם כיון לבו יצא, ואם לאו לא יצא כלל. ויש התלויות בדיבור כו'. והן הם בחינות מקיפין. כמאמר אשר קדשנו במצותיו, שעל ידי המצות נמשך בחינת קדש העליון ומובדל, קדש מלה בגרמיה.⁴⁷

המצוות בג' לבושים אלו המצוות ממשיכות אור מקיף ולבוש זה לג' לבושי נפשו כדי לפעול עלייתם והתכללותם למעלה באלקות.

כי יש מצות התלויות במחשבה לבד ובכוונת הלב, שאם כיון לבו – יצא, ואם לאו – לא יצא כלל. ויש התלויות בדיבור כו' [ויש התלויות במעשה].⁴⁷

[וכעת יבאר כיצד המצוות גורמות להתהוות לבושים מקיפים לנפש, היינו, מהי השייכות שלהן לאור המקיף הפועל התקשרות והתכללות האדם באלקות:]

והן הם בחינות 'מקיפין' – שממשיכות את האור המקיף, אור אין סוף הסובב כל עלמין, למטה על נפש האדם המקיים את המצוה. כמאמר⁴⁸ 'אשר קדשנו במצותיו, שעל-ידי המצות נמשך בחינת 'קדש העליון'⁴⁹ ומובדל – אור המקיף.

וזהו דיוק לשון הברכה שאומרים לפני קיום המצוות, 'אשר קדשנו במצותיו', שהיה יכול

מקיף את האדם, כך ענין לבושי הנשמה מורים על אור מקיף זה הנמשך על הנשמה באופן מקיף ופועל התעלותה והגבהתה למעלה להיות נכללת ומתאחדת באלקות. ואם חסר לבושים, היינו חסר בקיום מצוה מסויימת, יש צורך לחזור לעולם הזה בגלגול לקיים אותה מצוה כדי להשלים לבושי נפשו שיוכל להתכלל ולהתאחד באלקות בעולם הבא.

[כעת ממשיך לבאר וליישב את השאלה השלישית בענין לבושי הנשמה – כיצד נעשים על ידי מעשה המצוות:]

ולבוש זה נעשה על-ידי המצות.

לבוש זה המקיף את ג' לבושי ודרגות נפשו (מחשבה דיבור ומעשה, נפש רוח ונשמה) ונמשך מאור המקיף, נוצר ונעשה על ידי קיום המצוות דווקא⁴⁶.

[והטעם לכך:]

כי הנה, המצות הם גם-כן בג' בחינות מחשבה דיבור מעשה – ולכן על ידי קיום

הגהות צמח צדק

ומלבישים את הנפש מראשה ועד רגלה להיות צרורה בצרור החיים את ה' ממש שע"ז מעלה את הנפש כמו האדם כשהוא לבוש יכולין להמשיך אותו ע"י לבושו. וכן כצורר אבן במרגמה. שע"י שצורר בחרט זורקין אותו למעלה יותר. הכלל שכל בחי' מקיף הוא העלאה למעלה. ולכן לובשין תלית ותפלין קודם התפלה להמשיך בחי' מקיף למעלה להעלות את נה"ב בתפלה כנודע שאין התחתון עולה למעלה עד שיורדת תחלה הארה מלמעלה. והתפלה היא עליית נה"ב".

47. ראה תניא פל"ח. וראה סה"מ תרצ"א עמ' 20. תרצ"ז עמ' 215, תרח"ץ עמ' ק"פ.

48. נוסח ברכת המצוות.

49. ראה תניא פרק מו (סח, ב-סו, א). מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' לא, ע' קפו. דרך מצותיך ע' קסה.

46. אף שמבואר לעיל שהמשכת האור מקיף (האור שממנו נוצרו לבושי הנשמה) היא על ידי קיום תורה ומצוות, ולא על ידי מצוות בלבד, מכל מקום, לכאורה אין הכוונה כאן למעט את ענין התורה. אלא מצוות, כולל מצות תלמוד תורה, וראה תניא סוף פרק ה.

ב. אך, תחילה צריך להמשיך מלמעלה למטה, ברוך אתה מלך העולם, בחינת ארון עוזנו, ואחר כך אשר קדשנו במצותיו, בבחינת המקיפין,

דווקא נעשית בבחינת 'הליכה', היינו, שניתן להמשיך בה מהאור המקיף העליון על ידי תורה ומצוות, ועל ידי שאור בלי גבול זה בא לידי גילוי בנפש האדם נמשכת בה האפשרות והיכולת לעלות למעלה מעלה ולהתכלל באלקות, ולשנות את עצמו מהקצה אל הקצה].

פרק ד

ב' בחינות בעשיית המצוות – בקבלת עול וכוונת המצוה להמשיך אלקות על ידה

[הולך ומבאר אשר כדי להמשיך אור מקיף זה על ידי קיום המצוות יש צורך להקדים עבודה אחרת, והיא עבודת ה' מתוך קבלת עול לעשות את המצוות כמו עבד פשוט אפילו אם אינו מבין את טעמן ואין לו שום תענוג בהן:]

ב. אך, תחילה צריך להמשיך מלמעלה למטה – 'ברוך אתה מלך העולם' – בחינת 'ארון עוזנו'⁵¹.

מבואר לעיל שג' בחינות המקיפים (ציר משגבנו, מגן ישענו, משגב בעדנו) המהווים לבושי הנפש לג' דרגות נפשו, כולן נמשכות

לומר 'אשר נתן לנו את מצותיו' וכדומה, ומדוע נקט לשון קדושה דווקא בקיום המצוות. אלא הענין הוא, שדבר זה רומז אשר על ידי המצוות נמשכת בחינת 'קדש העליון', היינו האור האלקי המובדל והמרומם מהבריאה, אור הסובב הנעשה כלבוש לנפש האדם המעלה אותו להתכלל ולהתאחד באור אין סוף ב"ה עצמו⁵⁰.

'קדש' מלה בנרמיה.

וזהו מה שאיתא בזוהר בענין ההפרש בין 'קדוש' בוי"ו ו'קדש' ללא וי"ו, ש'קדוש' הוא שם התואר לקדושת דבר אחר, ו'קדש' הוא שם עצם שאיננה באה לתאר את קדושת דבר אחר אלא קדושת עצמה, היינו, שזה מורה על תכלית ענין הקדושה וההבדלה, האור המקיף שסובב כל עלמין, שאינו אפילו בגדר כל העולמות. וזהו האור הנמשך על ידי קיום המצוות ויוצר את לבושי הנפש הנ"ל.

[לסיכום: על ידי ירידת הנשמה למטה

הגהות צמח צדק

1. עיין זוהר אמור צ"ד ב'. ז. ועיין מה שנתבאר מזה בפרשת שמיני כ'ביאור' על פסוק 'לויתן זה', סוף הדיבור על פי מה שכתוב ברבות [מדרש רבה] וארא פרשה ח': 'ומהו לבושו של הקדוש-ברוך-הוא? עוז כו', עיין שם [לקו"ת פ' שמיני יט, ג-ד] – וזה לשונו שם: "אך הענין שזהו משארז"ל לא זו מחבבה עד שקראה בתי כו' לא זו מחבבה עד שקרא אמי. כי בת היינו בחי' מקבל והיינו שהם בחי' מקבלים מהתורה אכן כשקראה אמי היינו אדרכה שהם בחי' משפיעים להתורה כו'. וזהו ענין ב' הבחינות דשור הבר ולויתן. כי השור שכחו חזק לעול והיינו עול מצות. עול דוקא בבחי' עבד כמ"ש ולעבדו וכמ"ש מזה בדר"ה ועתה יגדל נא כח אדני [מאמר דידן] בענין פ' ארון עוזנו צור משגבנו כו' שע"י ביטול ועול זה נמשך בחי' מקיף ולבוש להנשמה להעלותה למעלה ולהיות בבחי' מהלכים. וע' ברבות וארא פ"ח ומהו לבושו של הקב"ה עוז כו' ה' עוז לעמו יתן כו' ע"ש ומשם שרש הלבושים הנמשכים ע"י המצות, להיות וכבוד ה' יאספך. ונמצא בבחי' זו הוא מקבל מהמצות דוקא שע"י דוקא בא להיות בבחי' מהלכים בין העומדים כו' ע"י הלבושים הנ"ל."

וכדומה), אלא עניינו הטיית המשכת כללות נפשו לדבר הנרצה. וכך למעלה, שרצונו של הקב"ה מורה הוא אור מקיף עליון שאיננו ניתן להתלבשות פנימית. וכיון שהמצוות הן רצונו יתברך, לכן על ידי קיומן נמשכת דרגה נעלית זו.

51. ראה אוה"ת ואתחנן ע' רא.

50. הטעם שהמצוות ממשכות את האור המקיף הוא כי הן רצונו של הקב"ה (משא"כ התורה שהיא חכמתו), וידוע שענין הרצון הוא דבר מקיף, כמשל בנפש האדם שכח הרצון אינו כח פרטי ופנימי שמתלבש באבר וכלי מסויים (כמו כח החכמה במוח, וכח הראיה בעין

להעלות הנשמה ממטה למעלה לקדש העליון. כי הנה ב' בחינות יש במצות בעשייתם, האחד, שעל ידי עשייתם מקיים מצות המלך, על דרך ותגור אומר ויקם בו'. והב', הוא להמשיך אור אין סוף ברוך הוא ורצון

למטה על ידי קיום המצוות להאיר על ג' לבושי נפשו.

[והולך ומבאר מה הם שני דברים ושלבים אלה בקיום המצוות:]

כי הנה, ב' בחינות יש במצות בעשייתם⁵²:
שני דברים אלה - המשכת בחינת 'אדון עוזנו', והמשכת האור המקיף על ידי קיום המצוות - הם ב' בחינות שיש במצוות בעשייתן, והאדם צריך לעשות את ב' בחינות הללו בעשיית כל המצוות כדי שיוכל להמשיך את האור המקיף על ידי קיום המצוות.

[והולך ומבאר את עניינן:]

האחד, שעל-ידי עשייתם מקיים מצות המלך⁵³, על-דרך "ותגור אומר ויקם בו" [לך]⁵⁴ - שעל ידי קיום המצוה, שהיא רצונו יתברך, בכך הוא ממלא את פקודת המלך הקדוש ברוך הוא. היינו, שבאמצעות קיום המצוה מבטא את זה שהוא עבד ה' ועובד אותו מתוך קבלת עול פשוטה. ועל ידי כך שהאדם מקיים מצוות מתוך יראה וקבלת עול מלכותו, ממשיך את בחינת 'אדון עוזנו' למעלה למטה מההעלם אל הגילוי.

והב', הוא להמשיך אור אין-סוף ברוך-הוא

מבחינת 'אדון עוזנו'. ולכן, קודם שהאדם יכול להמשיך בחינת 'קדש העליון' למטה על נפשו על ידי קיום המצוות (לפעול התכלותה למעלה), מתחילה צריך להמשיך מלמעלה למטה את בחינת 'אדון עוזנו' שהוא המקור להאור המקיף הנמשך על ידי המצוות. והמשכה זו נרמזת בנוסח ברכת המצוות 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם', ש'ברוך' הוא לשון המשכה (כמאמר רז"ל (כלאים פ"ז מ"א) בענין כלאי הכרם 'המברין את הגפן', שמכופף ומוריד את ראש הזמורה למטה בארץ). והעבודה היא להמשיך מלמעלה למטה, מההעלם אל הגילוי, את בחינת 'מלך העולם', היינו, בחינת 'אדון עוזנו' וכדלקמן.

ואחר-כך 'אשר קדשנו במצותיו', בבחינת ה'מקיפין', להעלות הנשמה ממטה למעלה ל'קדש העליון'.

לאחר שממשיכים מלמעלה למטה את בחינת 'אדון עוזנו' רק אז ניתן להמשיך מדרגה זו למטה יותר באמצעות קיום המצוות, להיות אור מקיף נפש האדם לפעול העלאתה והתכללותה למעלה באור אין סוף ב"ה עצמו. ולולי עבודה זו הממשיכה את בחינת 'אדון עוזנו' אי אפשר להמשיך את האור המקיף

וד"ה כי ישאלך תשל"ח (מוגה) ס"ג וש"נ.
53. ראה הערת כ"ק אדמו"ר בסה"מ הי"ש"ת ע' 48. ושם מציין: לב"ב קנט, א: גזירת המלך. תוספתא נגעים פ"ג ז: גזירת מלך היא. ועוד ע"ש.
54. איוב כב, כח.

52. ראה ג"כ אוה"ת ויקרא כרך ג ע' תשצח. וראה תו"ח בשלח (בהוצאה החדשה) ח"א עמ' קנ"ו, ב' ושם שב' בחינות אלו הם ב' הדעות אם מצוות צריכים כוונה או א"צ כוונה. וראה ד"ה כימי צאתך תשח"י פ"ו, וראה ד"ה הוי' לי בעזורי (מוגה) תשי"ז ס"ד ואילך וש"נ

העליון במצוה זו, ששרשה ויסודתה בהררי קדש העליון, אשר קדשנו במצותיו. והנה, תחילת עשיית המצות לא תהיה בשביל להמשיך אור אין סוף ברוך הוא ורצון העליון ברוך הוא לבד, שהרי זהו רק כמו שעושה בדרך סגולה או רפואה על דרך משל, או משא ומתן כדי להרויח, שאין זו עבודה ותחת אשר לא עבדת כתיב, שהמצות צריכים להיות דרך עבודת עבד, שמקיים גזירת רבו וציוויו אף גם בלי טעם ודעת, ושום תשים עליך מלך כו', ועל ידי זה נמשך ממילא אור אין סוף ברוך הוא. מה שאין כן בלא קבלת עול מלכותו יתברך אינו ממשיך כלום, כי הוא המרום לבדו המתנשא מימות עולם, רק המלך כנוכר

כמו שעוסק במשא ומתן, רק להרויח, ולא לשם המצוה עצמה.

שאין זו עבודה - קיום המצוות באופן כזה, לשם תכלית ומטרה אחרת, לא נחשבת עבודה.

"ותחת אשר לא עבדת"⁵⁵ כתיב [וכן נאמר⁵⁶ "ועבדתם את ה' אלקיכם"], שהמצות צריכים להיות דרך עבודת עבד, שמקיים גזירת רבו וציוויו אף גם בלי טעם ודעת, ו"שום תשים עליך מלך" כו'.

האדם צריך לעבוד את ה' כדרך העבד העובד את אדונו, שאף שאינו מבין את ציווי האדון ואפילו אינו רוצה לעשות את זה, בכל זאת בתור עבד הוא כופה את עצמו לעשות רצון אדונו.

ועל-ידי-זה - קיום המצוות בדרך עבודת עבד - נמשך ממילא אור אין-סוף ברוך-הוא - ללא שום צורך לכונן להמשכה זו דווקא.

מה-שאין-כן בלא קבלת עול מלכותו יתברך אינו ממשיך כלום⁵⁷, כי הוא [יתברך עצמו] 'המרום לבדו המתנשא מימות עולם', רק

ורצון העליון במצוה זו, ששרשה ויסודתה בהררי קדש העליון, אשר קדשנו במצותיו.

הענין הב' בעשיית המצוות הוא המשכת אור אין סוף ב"ה הנעשית על ידה, היינו המשכה מבחינת האור המקיף 'קדש העליון', שזהו רצונו יתברך שורש המצוות.

והנה, תחילת עשיית המצות לא תהיה בשביל להמשיך אור אין-סוף ברוך-הוא ורצון העליון ברוך-הוא לבד - עיקר כוונת האדם בעשיית המצוות לא תהיה רק בשביל המשכת האור המקיף, רצון העליון, על ידן.

[ומבאר הטעם לכך:]

שהרי זהו רק כמו שעושה בדרך סגולה או רפואה על-דרך-משל - היינו, שעושה את המצוה בדרך סגולה, שהמצוה היא כמו סגולה לדבר אחר - להמשכת רצון העליון, או שעושה זאת לשם רפואה, לא לשם המצוה עצמה אלא לשם דבר אחר שיבוא ממנה.

או משא ומתן כדי להרויח - שעושה המצוה

(ח"ג דף ק"ח ע"א) כהאי תורא דיהבין עליה עול בקדמיתא בגין לאפקא מיניה טב לעלמא כו' הכי נמי איצטריך לב"נ לקבלא עליה עול מלכות שמים

55. דברים כח, מז.

56. שמות כג, כה.

57. ראה תניא פמ"א (נו, א) ושם מביא המשל מזההר

לעיל. וכוונת המצוה הוא כדי להגדיל שמחה של מצוה, שתהיה יותר מרוב כל. שכל ההשגות שהשיגו גדולי הצדיקים היה רק בעבור שמחת

המלך, בנוזר לעיל.^ח

בחינת ביטול העצמות מכל וכל כו" (מאה"ז

תקס"ו).

וכוונת המצוה - להמשיך אור אין סוף ורצון העליון על ידי מצוה זו - הוא כדי להגדיל שמחה של מצוה, שתהיה יותר מרוב כל.

כלומר, הבחינה הב' בקיום המצוות היא כוונת המצוה שבה ועל ידה נמשך אור אין סוף ב"ה עצמו, אבל אינו נכון לקיים את המצוה רק לשם כך, כמבואר לעיל, אלא הצורך בכוונת המצוה הוא רק כדי להגדיל שמחת האדם בעת קיום המצוות, שתהיה יותר מכל השמחות והתענוגים שיש בעולם. כי על ידי שהאדם יודע שעל ידי המצוה נמשך אור עליון זה, יקיים את המצוות מתוך שמחה גדולה, שכן על ידי זה יתקשר עם הקב"ה עצמו, ואין דבר אחר בעולם שיכול לתת לאדם אפשרות כזו להתקשר ולהתחבר עם אור אין סוף ב"ה עצמו.

הגהות צמח צדק

ח. ועיין מה שנתבאר מזה בפרשת מקץ ב"ה 'כי עמך מקור חיים' [תו"א לה, א] - וזה לשונו שם: "והענין, כי זה כלל גדול בעבודת ה' שהעבודה שמצד הרצון והבחירה שמחמת השגת המשכילים קרבת אלקים כי טוב אין זו נק' בשם עבודת עבד כי עיקר העבודה היא לקבל עליו עול מ"ש שהיא למעלה מן הטעם והרצון המושג וכמ"ש שום תשים עליך מלך וכמארו"ל בטל רצונך מפני רצונו שיהיה לו ביטול רצון וכאילו אין לו רצון אחר כלל רק לקיים מה שמצוה עליו השי"ת ובקבל' זו אתכפיי' סט"א ואסתלק יקרא דקוב"ה כו". וזהו ברוך אתה הוי"ה אמ"ה שנמשך להיות בחי' מלכותו על העולם מחמת ביטול רצון להיות עבד לו. ואזי נמשך מלמעלה להיות בחי' מלך כי אין מלך בלא עם. וזהו כי לי בני ישראל עבדים פירושו שע"י שיהיו בבחי' עבדים אזי יהיו לי ואזי יומשך גילוי אור א"ס ב"ה ממקורא דכולא. וזהו המשפילי לראות בשמים ובארץ פ"י שע"י בחי' שמים וארץ שהם בחי' תושב"כ ותורה שבע"פ, ופעמים שהם נקראים בחינת תורה ותפלה, ועי"ז גורם ירידת והמשכת אור א"ס ב"ה, כי התפלה היא מבחי' ארץ שהיא בחי' ביטול רצון להיות כעפר, וזהו ענין הצעקה במרירות צעק לבם ויצעקו אל ה' בצר להם". גם במקום אחר ב'ביאור' על פסוק 'וכל העם רואים בו' ואת קול השופר, נתבאר שלבך ניתנה התורה בקול שופר, שהוא ממיל חרדה, לפי שקבלת עול מצות צריכה להיות כבחינת עבודת עבד כו'. ועם כל זה, שופר גם כן על שם 'שפרו מעשיכם', שהוא הממשך תענוג, להיות 'שמחה של מצוה' - כפי שיבאר בסמוך.

שקב"ע לא רק ליראה וסו"מ אלא גם לאהבה וע"ט עי"ש היטב.

בקדמיית כו' ואי האי לא אשתכח גביה לא שריא ביה קדושה. ובלקו"ש ח"ז עמ' 179 נתבאר בזה

המצוה. כי הנה כתיב עטה אור כשלמה, שההארת אור התורה היא רק בחינת שלמה ולבוש לבחינת המצות. דאורייתא מחכמה נפקת, שבה מלוכש רצון העליון ברוך הוא, שרש המצות. שהרי גם התורה

יותר כדוגמת לבוש לגבי האדם עצמו, והמצוות הן בדרגה נעלית יותר ויורדות ומתלבשות בלוש התורה. וזהו הפירוש הפנימי במה שנאמר 'עוטה אור כשלמה', הקב"ה מתלבש באור התורה (כרמו הכתוב 'נר מצוה ותורה אור') כאדם הלוכש לבוש.

[ומבאר כיצד התורה נחשבת לבוש:]

ד'אורייתא מחכמה נפקת'⁶², שבה מלוכש רצון העליון ברוך הוא, שרש המצות.

איתא בזהר 'אורייתא מחכמה נפקת' (התורה יוצאת מחכמה), היינו, דשורש ומקור התורה למעלה הוא בחכמתו ית', חכמה דאצילות, ולכן הסברות וההלכות שבתורה - כמו אם יטעון ראובן כך ושמעון כך יהי' הפסק כך - הן מצד שכן מחוייב בחכמתו של הקב"ה.

ורצונו יתברך, שורש המצוות, שלמעלה מחכמתו מלוכש בחכמת התורה.

שכל ההשגות שהשינו גדולי הצדיקים⁵⁸ [בלימוד התורה וסודותיה] היה רק בעבור שמחת המצוה⁵⁹ - קיום המצוות שלהם היה באופן מושלם גם ללא ההשגות, כי אם רק מצד קבלת עול ורצונו ית'. אך, בשביל לזכות בשמחת המצוה למדו הכוונות להגדיל השמחה.⁶⁰

פרק ה

התורה היא בחינת לבוש להמצוות, יכולה לבוא בפנימיות, משא"כ מצוות בחינת מקיפים

[הולך ומבאר את המעלה של מצוות דווקא אפילו על עסק התורה, שלכן יצירת לבושי הנשמה נעשית על ידי קיום המצוות דווקא:]

כי הנה, כתיב⁶¹ "עֵטָה אֹרֶךְ פְּשִׁלְמָה", שההארת אור התורה היא רק בחינת 'שלמה' ולבוש לבחינת המצות.

דרגת התורה היא כמו לבוש לדרגת המצוות, כלומר, שהתורה היא בדרגה נמוכה

ב', ובלקו"ת תזריע ד"ה שוש תשיש (כ,ג), וראה ד"ה ויהיו הנ"ל הע' 26 וש"נ.

60. או יש לומר שהכוונה כאן היא: שכל ההשגות שהשיגו גדולי הצדיקים בלימוד התורה וסודותיה היה רק בעבור שמחת המצוה, בגלל גודל השמחה שלהם בעת קיום המצוות, ששמחה זו גרמה להמשכת והתגלות סודות התורה להם.

או יש לומר: שכל ההשגות שהשיגו גדולי הצדיקים בענין כוונת המצוות היה רק בעבור להגיע לשמחה של מצוה גדולה יותר, ולא שלשם כך היו מקיימים את המצוות (כאמור לעיל בדרך סגולה או כמשא ומתן).

61. תהלים קד, ב.

62. זהר בשלח סב, א. יתרו פה, א. רע"מ משפטים קכא, א. קדושים פא, א. חוקת קפב, א. ואתחנן

רסא, א.

58. הכוונה להאריז"ל. ראה בהקדמת ס' חרדים (תנאי המצות, התנאי הרביעי. והובא גם בשל"ה (דפוס אמ"ד, נח"ת) רלט, סע"ב): וכן גילה הרה"ח המקובל כהר"ר יצחק אשכנזי זצ"ל לאיש סודו שכל מה שהשיג שנפתחו לו שערי החכמה ורוח הקודש בשכר שהי' שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית כו'. והובא ג"כ בשל"ה מט, א: והעידו תלמידי האלקי הנ"ל [האריז"ל] שאמר מה שזכה לרוה"ק כו'. ובהקדמת שער המצוות להאריז"ל (ד"ה גם דע): ויהי' שמח כו' ואם יתמיד בזה אין ספק שישמחה עליו רוה"ק כו'. וראה גם שער רוה"ק (ת"א תשכ"ג ע' לג).

59. ראה פירוש האריז"ל (שער רוה"ק להאריז"ל - נסמן בד"ה ויהיו חיי שרה תשמ"א הע' 23) על הפ' תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב, הובא ונתבאר בתניא פכ"ו (לגא) ובתו"א תולדות כ',

אשר לפנינו הן כנגלה והן בנסתר היא מדברת בעניני המצות, שהיא דרך ביאור ופירוש של כל המצות, כמו כל מסכת סוכה שהיא פירוש למצות סוכה, איך תהיה הסוכה, וכן זבחים ומנחות כו', וכיוצא בזה הוא בנסתר. אלא שהמצוות עצמן הם רצונו יתברך, להיות המשכת אור אין סוף ברוך הוא למטה בתרי"ג מצות דאורייתא וז' מצות דרבנן, שהם תר"ך עמודי אור, כמו עמוד המחבר מעלה ומטה, שהוא רצונו יתברך להיות לו דירה בתחתונים, וכמו שכתוב ושכנתי בתוכם. והתורה היא

להיות המשכת אור אין סוף ברוך הוא למטה בתרי"ג מצות דאורייתא וז' מצות דרבנן - על ידי קיומן, שהם 'תר"ך עמודי אור'⁶³ - תרי"ג מצוות דאורייתא וז' מצוות דרבנן ביחד עולה למספר תר"ך, ומבואר בספרי קבלה שנמשלות לעמודים, כמו עמוד המחבר מעלה ומטה, שהוא רצונו יתברך להיות לו 'דירה בתחתונים'⁶⁴, וכמו שכתוב⁶⁵ "ושכנתי בתוכם" - המצוות מחברות את דרגה נעלית ביותר, רצונו יתברך, שהוא האור המקיף, למקום נמוך ביותר, עם עולם הזה הגשמי, שכן על ידי קיום המצוות נמשך אור עליון זה למטה בעולם הזה ועל ידי זה משלימים כוונתו יתברך בבריאת כל העולמות שתהיה לו 'דירה בתחתונים', ודירה היא מקום שבו הוא בגלוי, וכך הקב"ה רוצה להתגלות 'בתחתונים', בעולם הזה התחתון

[יבאר איך שגם למטה רואים את דבר זה, שהתורה היא בבחינת לבוש לרצון העליון, שורש המצוות:]

שהרי גם התורה אשר לפנינו - הן כנגלה והן בנסתר - היא מדברת בעניני המצות, שהיא דרך ביאור ופירוש של כל המצות^ט, כמו כל מסכת סוכה שהיא פירוש למצות סוכה, איך תהיה הסוכה, וכן זבחים ומנחות כו' - פירוש איך עושים את הקרבנות ואת המנחות, וכיוצא בזה הוא בנסתר - שכל תורת הנסתר היא באה לבאר את הכוונות והסודות הפנימיים של המצוות. ומזה מוכח שהתורה היא רק בחינת לבוש לבד אל המצוות, כי התורה באה לבאר את עניני המצוות, שהעיקר הוא המצוות והתורה מפרשת אותן, כמשל האדם הלוכש לבוש, שהאדם הוא העיקר והלבוש טפל אליו (ובא לסייע אותו בלבד).

אלא שהמצוות עצמן הם רצונו יתברך,

הגהות צמח צדק

ט. ועיין מה שכתוב בד"ה 'ראיתי והנה מנורת זהב' [תו"א בהעלותך לג, ג].

אורה צו, ב. סה"מ תרל"ד ע' רמו ואילך. תרל"ה ח"א ע' קעא. וש"נ. לקו"ש שמות כרך ו' ע' 21 ואילך. אג"ק אדמו"ר ח"ה ס"ע קצא ואילך. ראה גם לקו"ת פ' תבוא ד"ה תחת. וראה לקו"ת בלק ע, ג. המשך תרס"ו ע' ז ואילך.
65. שמות כה, ח.

63. נמנו בפרטיות בשיעור קומה - לרמ"ק סצ"ג. וראה הנסמן במאמרי אדה"ז פרשיות לע' שלח.
64. תנחומא נשא טז. בחקותי ג. בראשית רבה סוף פ"ג. במדבר רבה פ"ג, ו. וראה תניא ריש פרק ל"ו (ובהנסמן בליקוט פירושים לשם). ביאורי הוזהר תזריע עב, ג. מאמרי אדה"א תקע"ז הנחות ע' שכט. שערי

חכמתו יתברך המגבלת ומצמצמת על איזה אופן תהיה השראה ודירה זו. כמו מצות סוכה שעליה ביאור מצות סוכה שיעור איך תהיה הסוכה כשרה, וצלתה מרובה מחמתה, ושלא תהיה גבוה מעשרים אמה, וכיוצא בזה, כל התורה מבארת ומפרשת אופני הצמצום והגבלה להגביל השראת והמשכת אור אין סוף ברוך הוא, שאינו שורה ומתגלה אלא בדרך שחייבה חכמתו יתברך המגבלת ומצמצמת על איזה אופן תהיה השראה ודירה ^{לט ב} זו, בתפילין מרובעות ורצועות שחורות, וכן זבחים באיזה אופן כו'. ולכן התורה היא מזון לנפש, ובחינת פנימית, שנתפסת ונקלטת בהשגת הנפש, דהיינו אופני הצמצומים והגבלה כיצד תהיה השראת אור אין סוף ברוך הוא, הן על דרך נגלה, והן על דרך הנסתר בגן עדן. אבל המצוה עצמה אינו שורה בהתגלות פנימית הנפש, רק בבחינת מקיף מלמעלה.

שחורות [דווקא], וכן זבחים – באיזה אופן כו' [הם כשרים].

שאינן תחתון למטה ממנו בענין הסתר והעלם על אלקות.

ולכן – על פי זה שהתורה היא בבחינת לבוש וצמצום לגבי הרצון שבמצוות, התורה היא מזון לנפש, ובחינת פנימית, שנתפסת ונקלטת בהשגת הנפש, דהיינו, אופני הצמצומים והגבלה כיצד תהיה השראת אור אין-סוף ברוך-הוא – הן על-דרך נגלה, והן על-דרך הנסתר בגן עדן.

והתורה היא חכמתו יתברך המגבלת ומצמצמת על איזה אופן תהיה השראה ו'דירה' זו – כמו לבוש להאור, שמלביש ומגביל אותו.

[לדוגמא:]

"ול להיות כן יכול להיות אור דתורה בחינת 'מזון' לנפש, מאחר שהיא בחינת הפירוש [של המצוות] בהשגה וטעם" (מאה"ז תקס"ו).

כמו מצות סוכה שעליה [בתורה] ביאור מצות סוכה שיעור איך תהיה הסוכה כשרה, וצלתה מרובה מחמתה⁶⁶, ושלא תהיה גבוה מעשרים אמה⁶⁷, וכיוצא בזה, כל התורה מבארת ומפרשת אופני הצמצום והגבלה [של המצוות] להגביל השראת והמשכת אור אין-סוף ברוך-הוא, שאינו שורה ומתגלה אלא בדרך שחייבה חכמתו יתברך המגבלת ומצמצמת על איזה אופן תהיה השראה ו'דירה' זו; בתפילין מרובעות ורצועות

הגהות צמח צדק

י. וכמו שכתוב (תהלים מ, ט) "ותורתך בתוך מעי", כמו שכתוב במקום אחר [ראה תניא פרק ה. וראה לקו"ת פ' ראה לג, ב].

ג. וזהו ועתה יגדל נא כח אדני, אדני הוא בחינת מלכותו יתברך, אדני אותיות דינא דמלכותא דינא. דהיינו עשיית המצות בבחינת מצות

ג. וזהו⁶⁸ "ועתה יגדל נא כח אדני".

'אדני' – הוא בחינת מלכותו יתברך, 'אדני' אותיות 'דינא'⁶⁹ דמלכותא דינא⁷⁰ – אותיות 'אדני' ואותיות 'דינא' שוות, נמצא שיש שייכות בין שם 'אדני' וענין הדין ומלכות. וליתר ביאור:

"דהנה, שם אדני הוא בחינת מלכות הנקראת 'אדון עוזינו', כמאמר: 'אנת אשתמודע אדון על כולא' כו'. ומה שנקראת בשם אדני דוקא, הוא מפני שבשם זה מורה על היותו דן לכל העולם בדין ומשפט, כי הוא אדון כל הארץ, והוא השופט כל הארץ כו', להיותו בבחינת מלך עליהם, ודינא דמלכותא דינא, וזהו שם אדני שהוא 'דינא' בהיפוך אתון [אותיות], וגם בתיבת שם זה [עצמו] יש אותיות 'דין', מטעם שהוא בחינת מלכות דוקא, ודינא דמלכותא דינא כו'" (מאה"ז תקס"ו).

(לעיל) שאיננה שורה ומתלבש באופן פנימי בכלי מסויים, ולכן על ידי קיומן נמשך אורו יתברך המקיף שאינו שורה בהתגלות פנימית בנפש האדם, אלא מאיר עליו באופן מקיף, וזו בחינת הלבוש הנוצרת על ידי המצוות דווקא.⁷¹

[לסיכום: מעלת התורה על המצוות היא בכך שהתורה היא בחינת לבוש בלבד לגבי רצון המצוות, ולכן נכנסות בפנימיות האדם, משא"כ המצוות שהן רצונו יתברך, הן למעלה מהתלבשות והתגלות, אלא ממשיכות אור עליון מאוד שמקיף על האדם מלמעלה].

פרק ו

ביאור 'יגדל נא כח אדני', המשכת והתגלות אור הסובב על ידי קיום המצוות

[על פי הנ"ל ישוב לבאר את הכתוב שבו התחיל מאמר זה:]

הגהות צמח צדק

יא. וכמו שהתורה, שהיא מבחינת חכמה, היא בחינת 'שמלה' ולבוש, והיינו, לבוש לבחינת רצון ותענוג העליון – שורש המצוות, שהוא בחינת עצמיות שלמעלה מבחינת לבוש – כמבואר בפנים שבחינת הרצון היא הטיית והמשכת הנפש עצמה, ולא כח פרטי ופנימי המלוכש בכלי מסויים. ויובן זה גם-כן ממה שכתב הרמ"ז בפירושו הזהר פרשת במדבר בדרך קו"ח עמוד א' [ראה גם לקו"ת פ' אמור לך, ג] ב"ה 'ישראל מאן אתר מתברכאן' – ש'חכמה עילאה' (שורש התורה) הנקראת 'אבא', הוא מלוכש הפנימי של 'אריך' – היצוניות הכתר, שהוא 'רצון העליון' (שורש המצוות) כו', עיין שם. וזהו שהתורה היא בחינת 'שמלה' ולבוש לבחינת המצות – על דרך שחכמה עילאה, שורש התורה, היא לבוש הפנימי של 'אריך', רצון העליון, שורש המצוות. ועיין מה שנתבאר עוד מזה ב'ביאור' על פסוק 'כי ביום הזה יכפר', בענין: 'לבושיה בתלג חיוור' [לקו"ת פ' אחרי כז, א]. וכך גם באדם: ידיעת כוונת המצוה (חכמה) הוא רק כמו בחינת לבוש לגבי בחינת קבלת עול מצות בבחינת עבודת עבד (ביטול האדם לרצון העליון) – כלומר שהדבר העיקרי בקיום המצוות הוא הקבלת עול, וכוונת המצוות היא טפלה ולבוש בלבד, וכדכתיב (ויקרא כה, נא) "כי לי בני ישראל עבדים", ופירושו מבואר במקום אחר [תו"א לה, א – מצויין לעיל], שעל ידי שיהיו בבחינת 'עבדים' – על ידי קיום המצוות מתוך קבלת עול מלכותו, אז יהיו 'לי' ממש – 'ואזי יומשך גילוי אור א"ס ב"ה ממקורא דכולא' (תו"א שם). ועיין מה שנתבאר במקום אחר ב'ביאור' על פסוק 'וארשתוך לי', עיין שם [לקו"ת פ' במדבר ט, ג ואילך בפירושו תיבת ל'י].

68. ראה ד"ה ועתה יגדל תשי"ט (מוגה) וש"נ.

70. גיטין י, ב. וש"נ.

69. להעיר מע"ח שער רפ"ח ניצוצין פ"ד (הערת כ"ק

המלך. וכח אדני הוא אין סוף ברוך הוא הסובב כל עלמין הנמשך על ידי קבלת מלכותו יתברך במעשה המצות, כנוכר לעיל. ונקרא בשם כח, הוא ענין גילויי ההעלם. כמשל הכח שביד האדם לזרוק האבן, שהוא דומם ומטבעו ליפול למטה, ועל ידי כח הזורק נושא באויר. והכח הזה, כשהיה ביד האדם קודם זריקת האבן לא היה ניכר, רק אחר שיצא מההעלם אל הגילויי לישא את האבן באויר. וככל המשל הזה כך הוא

כי הוא הפנימיות של שם זה, היינו, החיצוניות הוא קיום המצוות מתוך קבלת עול, והפנימיות היא האור האלקי הנמשך על ידו.

וביאור הכתוב לפי זה הוא שייגדל נא כח אדנ"י, כלומר, שיומשך הכח הנעלם שבשם אדנ"י ויבוא לידי גילויי. שכן אור עליון זה מצד עצמו הוא בהעלם, סובב כל עלמין שלמעלה מגילויי, ובקשת משה כאן היא שכח זה יגדל' ויומשך למטה לבוא בגילויי.

[מביא משל לכך:]

כמשל הכח שביד האדם לזרוק האבן, שהוא דומם ומטבעו ליפול למטה, ועל-ידי כח הזורק נושא באויר - האבן הולכת נגד טבעה ועפה באויר מלמטה למעלה. והכח הזה - כח הזריקה שביד, כשהיה ביד האדם קודם זריקת האבן, לא היה ניכר, רק אחר שיצא מההעלם אל הגילויי לישא את האבן באויר - אז כח הזורק בא לידי ביטוי וגילויי.

וככל המשל הזה כך הוא 'כח' אור אין-סוף ברוך-הוא הנמשך מלמעלה - שכח זה נמשך מן ההעלם אל הגילויי על ידי קיום המצוות

[מבאר ענין שם 'אדנ"י' בעבודת

האדם:]

דהיינו, עשיית המצות בכחינת 'מצות המלך' - בדרך עבודת עבד וקבלת עול, כנ"ל. כלומר, 'אדנ"י מורה על בחינת מלכותו יתברך ובעבודת האדם הוא עשיית המצוות מתוך קבלת עול כעבד לרבו.

ו'כח אדנ"י' - ביאור ענין הכח של בחינת 'אדנ"י' - הוא אין-סוף ברוך-הוא ה'סובב' כל-עלמין' הנמשך על-ידי קבלת מלכותו יתברך במעשה המצות, כנוכר לעיל - הכח האלקי הנמשך על ידי בחינת 'אדנ"י', היינו, אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין, שנתבאר לעיל שהדרך שבה ממשיכים אור עליון זה היא על ידי קיום המצוות בדרך קבלת עול, אדנ"י (ואילו כוונת המצוות היא רק כדי להוסיף בשמחה של מצוה).

[ומבאר מדוע המשכה זו נקראת בשם

'כח (אדנ"י)']

ונקרא בשם 'כח'⁷¹, הוא ענין גילויי ההעלם⁷². האור הנמשך על ידי בחינת 'אדנ"י' - קיום המצוות מתוך קבלת עול - נקרא בשם 'כח',

במק"א (ראה סה"מ תרס"ד עמ' קכ"ט) דכח הוא גילויי, וכמו בזריקת אבן מלמטלמ"ע נראה ונגלה כח הזורק שהרי בהכרח לומר שיש כח הנושאו למעלה, מ"מ הוא כח נעלם ולכן אין הכח נרגש בהנפעל.

71. ראה ד"ה להבין ענין אור אין סוף סעיף א ואילך - אוה"ת ענינים.

72. וראה ד"ה גדול יהיה תשכ"ב הע' 42 וז"ל: ראה סה"מ עת"ר עמ' ל"ב דכח הוא נעלם. והמבואר

כח אור אין סוף ברוך הוא הנמשך מלמעלה, כי כל העולמות והברואים הם לפניו יתברך בחינת דומם. וכמו שכתוב ומן העפר אשר יהיה בקרקע המושכן, מקום שכינתו יתברך בעליונים, הם המלאכים ונשמות, נקרא בשם עפר,⁷³ כי אין ערוך אליו יתברך. והכח הנמשך להם מלמעלה הוא הנושאים ומגביהם להתכלל באור ה'. וכח זה הוא המלביש ומקיף את הנשמה להיות צרורה בצרור החיים את ה' ממש, וכבוד ה' יאספך, שהוא כח הממשיך ממטה למעלה, כמו הכח המושך את האבן למעלה

[מבאר ענין הגבהת בחינת הדומם -

העולמות והנבראים - בנמשל:]

והכח הנמשך להם מלמעלה הוא הנושאים ומגביהם להתכלל באור ה'.

הכח האלקי הנמשך ומאיר בהעולמות והנבראים, (שהם בחינת דומם) על ידי קיום המצוות, היינו אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין, רצונו יתברך - הוא הכח הנושא ומגביה אותם להתכלל ולהתאחד באור ה' (כמשל כח הזורק שביד שגורם להגבהת האבן למעלה).

[ופעולתו איננה קשורה לעולמות בלבד,

כי אם גם לנפש האדם המקיים את המצוה.

וזהו שממשיך:]

וכח זה - אור אין סוף הסובב - הוא המלביש ומקיף את הנשמה - נפש האדם המקיים את המצוה - להיות "צרורה בצרור החיים את ה'"⁷⁴ ממש - קשורה ומאוחדת עם הקב"ה עצמו, "וכבוד ה' יאספך"⁷⁵ - להיות 'נאסף' ונכלל לגמרי באלקות, שהוא כח הממשיך ממטה למעלה - היינו, שמעלה ומגביה את הנשמה מלמטה למעלה להתכלל באלקות, כמו הכח המושך את האבן למעלה באוויר

ומגביה את בחינת הדומם, ובכך הוא בא לידי גילוי.

[מבאר מהו הנמשל של בחינת הדומם:]

כי כל העולמות והברואים הם לפניו יתברך בחינת דומם (וכנ"ל שהם נחשבים בחינת עשיה גשמית לגביו).

וכמו שכתוב⁷³ "ומן העפר אשר יהיה פקרקע המשכן", מקום שכינתו יתברך בעליונים, הם המלאכים ונשמות, נקרא בשם 'עפר'.⁷⁴

מבואר בזהר אשר פירוש כתוב זה על פי סוד הוא ש'העפר' של המשכן, מקום השראת שכינתו יתברך בעליונים, קאי על המלאכים והנשמות למעלה. הרי שכל העולמות והנבראים, אפילו הנבראים הנעלים כנשמות ומלאכים, הם לפניו יתברך בחינת דומם - 'עפר'.

[והטעם לכך שנמשלים לדומם:]

כי אין ערוך אליו יתברך - כמו שהעפר הוא דבר שאין לו ערך וחשיבות, כך כל העולמות והנבראים מכונים 'עפר' ודומם, כתוצאה מהעדר החשיבות והתפיסת מקום שלהם לפניו יתברך, כי הוא באין ערוך נעלה יותר מהם, ואין להם שום השוואה ויחס אליו.

הגהות צמח צדק

יב. עיין בזהר חלק ג' קכ"ה א', ובמקדש מלך שם.

73. במדבר ה, יז. 74. שמואל-א כה, כט. 75. ישעיי נח, ח.

באוויר, שכח שהוא מקיף את האבן מכל צד, שאינו מניחו ליפול.^ט ולפי שהיה חטא המרגלים גדול מאד, ביקש משה ועתה יגדל נא כח אדני, שיומשך ויתפשט כח זה למטה עד שאפילו דבר שנפל למטה מאד יגביה וינשא בכח זה.

וזהו כאשר דברת לאמר, ה' ארך אפים. כי הנה, ארך אפים הוא, כי פנים הוא גילוי ההשפעה בדרך התקרבות ואהבה וחיבה, מה שאין

המרגלים, שהוא חטא גדול וחמור ביותר עד שבשבילו הקב"ה רצה למחות את כל ישראל.

[ומבאר משמעות המשך הכתוב על פי

פנימיות הדברים:]

וזהו "כאשר דברת לאמר: ה' ארך אפים".

- כלומר, שהגדלת הכח של 'אדני' באה לידי ביטוי בכך - 'ה' ארך אפים', שיגדל נא את הכח של אדני כמו שדברת, ומה דיבר? 'ה' ארך אפים'.

כי הנה, 'ארך אפים' הוא - הקב"ה מתואר בי"ג מדות הרחמים (הנאמרות מיד לאחר הפסוק 'ועתה יגדל נא') כ'ארך אפים', ויש להבין את המשמעות בכך.

[תחילה יבאר ענין 'אפים' (פנים):]

כי 'פנים' הוא גילוי ההשפעה בדרך התקרבות ואהבה וחיבה. מה' שאין כן 'אחוריים', כמאן דשדי בתר כתפוי⁷⁶.

- היינו, כח הזריקה של האדם, שכח שהוא מקיף את האבן מכל צד, שאינו מניחו ליפול.^י

פרק ז

ביאור 'גדל נא

[על פי ביאור זה בענין 'כח אדני', הולך

ומבאר תוכן בקשה זו של משה - 'ועתה

יגדל נא כח אדני' כאשר דברת לאמר:]

ולפי שהיה חטא המרגלים גדול מאד, ביקש משה "ועתה יגדל נא כח אדני" - שיומשך ויתפשט כח זה - אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין (הנמשך על ידי המצוות) - למטה עד שאפילו דבר שנפל למטה מאד יגביה וינשא בכח זה - וזוהי 'הגדלת' הכח הזה (יגדל נא כח אדני), היינו שהשפעתו תהיה גדולה מאד עד שיומשך ויתפשט למטה ביותר לפעול העלאה והגבהה גם בדבר שנפל למטה מאד. היינו, שיהיה התעלות ותיקון גם לחטא

הגהות צמח צדק

יג. ויש לומר שזהו פירוש "ישאחו על אברתו" (דברים לב, יא), שהן המצוות שנקראות 'אברתו' - 'רמ"ח פיקודין רמ"ח איברים דמלכא' (ראה ת"ז ת"ל), שבהם ועל ידם 'ישאחו' ומנביהם - את העולמות הנבראים - למעלה. ועיין ברעיא מהימנא פרשת פנחס דף רל"ח ב' [ראה לקו"ת פ' מטות פה, א]. אמנם, במקום אחר על פסוק 'בנשר יעיר' [לקו"ת פ' האזינו עה, בן] נתבאר שזה - 'אברתו' - קאי על התשובה, שעל ידי זה 'ישאחו' בו, עיין שם.

כן אחוריים, כמאן דשדי בתר כתפוי. וארך אפים, פירוש, שיהא גילוי זה ארוך ונמשך עד למטה מאד. והשפעה זו היא מבחינת כאשר דברת לאמר ה' ארך אפים, דיבור הוא בקול רם והכרזה, והוא מעלמא דאתגליא, ואמירה הוא בלב ובמחשבה, ומבחינת גילוי שבדיבור מדרגות

השפעת בחינה זו של 'ארך אפים' באה ממה שנאמר לפני זה 'כאשר דברת לאמר', שעל פי פנימיות העניינים 'כאשר דברת לאמר' מורה על דרגה אלקית, ודרגה זו היא המקור שממנו נמשכת בחינת 'ארך אפים' הנ"ל. ועניינה של בחינת 'כאשר דברת לאמר' נרמז בכך שנקט שני דברים - דיבור (דברת) ואמירה (לאמר).

[תחילה יבאר ענין 'דיבור' ו'אמירה':]

'דיבור' הוא בקול רם והכרזה, והוא מ'עלמא דאתגליא' - היינו, דיבור הוא ביטוי שמורה על אדם המדבר בקול רם, וזה מורה על השפעה אלקית שבאה בגילוי, כמו שדיבור זה הוא בקול רם וגלוי ונשמע לכל, כך בחינת הדיבור למעלה מורה על אורו יתברך הנמוך ומצומצם יותר ששייך לבוא לידי גילוי (שנקרא בלשון הקבלה 'עלמא דאתגליא' - עולם הגלוי).

ו'אמירה' הוא בלב ובמחשבה⁷⁶ [עלמא דאתכסיא] - 'אמירה' הוא ביטוי שמורה על כך שהאדם מדבר בלב, היינו שלפועל אינו מוציא דיבור מפיו, אלא חושב מה לדבר

'פנים' מורה על כך שהאור והשפע האלקי בא למטה באופן גלוי בתחושה של התקרבות וחיבה, כשם שהאדם שנותן דבר מסויים לאוהבו ברצון גמור, הרי הוא נותן לו בהיותו מסתכל עליו עם פניו. ואילו כאשר האור בא באופן נעלם ונסתר זה נקרא בשם 'אחוריים', כשם שאדם הנותן דבר לשונאו שלא ברצונו עושה את זה כאשר אינו מסתכל עליו בפניו, ומשליך את הדבר אליו כלאחר כתיפו.

ו'ארך אפים', פירוש, שיהא גילוי זה 'ארוך' ונמשך עד למטה מאד⁷⁷ - 'ארך' פירושו לשון אריכות, כלומר, שבחינת גילוי האור וההשפעה מלמעלה, יבוא ויומשך בבחינת אריכות, היינו למטה מטה עד שיכול לפעול הגבהה ועלייה גם בדבר שנפל למטה מאד, כמו חטא המרגלים הנ"ל.

[כעת יבאר מה שנאמר 'כאשר דברת

לאמר':]

והשפעה זו היא מבחינת "כאשר דברת לאמר ה' ארך אפים".

הגהות צמח צדק

יד. בדפירוש בזהר חלק ג' קל"ג א' - וזה לשונו שם: "מה [ההפרש] בין 'דיבור' ל'אמירה'? 'אמירה' הוא דלא בעי לארמא קלא [- לא צריך להרים קול], 'דיבור' בעי לארמא קלא ולאכרזא מלין [- צריך להרים קול ולהכריז דברים], דכתיב וידבר את כל הדברים האלה לאמר' [עשרת הדברות], ותאנא [- שנינו]: כל עלמא [- כל העולם] שמעו ההוא דיבור, וכל עלמא אזדעזעו. ובגין כך [- משום כך] כתיב וידבר, ולא כתיב ויאמר'".

לוי יצחק אגרות עמ' שמ"ג (מלקו"ש ח"י עמ' 168) וראה ליקוטי שיחות חלק י וירא, ב', וליקוטי שיחות חט"ו ויגש, א'.

77. מובא באוה"ת-עניינים ערך אור אין סוף ע' קו.
78. בהחילוק בין דיבור ואמירה, ראה ד"ה נחמו תרכ"ו וד"ה מהיכן זכו תרכ"ז, ולהעיר מליקוטי

עליונים, נעשה בחינת העלם במדריגות התחתונים, כמשל דיבור הרב שנעשה מחשבה אצל התלמיד. ובחינת העלם זה הוא השרש של גילוי התהוות מדריגות התחתונים, וכמו שכתוב בכתבי האריז"ל שממלכות דאצילות נעשה כתר חכמה בינה דעת בבריאה כו', וכן ממלכות דבריאה ליצירה כו'. והנה המשכות גילוי העליון להיות העלם זה בתחתון, הוא על ידי התורה, כמו שכתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר,

התחתונה (כמשל מחשבת התלמיד) - הוא השרש של גילוי התהוות מדריגות התחתונים - כלומר, כיון שדרגה זו היא העליונה בבחינה זו, היא השורש ומקור להתהוות שאר המדריגות שלמטה הימנה.

וכמו שכתוב בכתבי האריז"ל⁷⁹ שממלכות דאצילות נעשה כתר חכמה בינה דעת בבריאה כו'. וכן ממלכות דבריאה ליצירה כו' - היינו, מבחינה התחתונה שבעולם העליון - מלכות (ספירה התחתונה) דאצילות (עולם הכי עליון) - נעשה הבחינה העליונה שבעולם התחתון (כתר חכמה בינה דעת של עולם הבריאה). כלומר, הגילוי שבעולם העליון נעשה העלם בעולם התחתון (ר"ל, דרגה נעלמת מצד גודל מעלתה, כמשל המחשבה שהיא בהעלם לגבי הזולת).

והנה, המשכות גילוי העליון להיות העלם זה בתחתון, הוא על ידי התורה - המשכה זו מבחינה התחתונה והגלויה שבעולם העליון לבחינה העליונה והנעלמת שבעולם התחתון נפעלת על ידי עסק התורה.

כמו שכתוב⁸⁰ - לגבי התורה (עשרת הדברות שבהן נכללת כל התורה) - "וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר" - גם כאן מדייק

במשכותו. וכך הוא עניינה למעלה, המשכה אלקית נעלמת ונסתרת, שהיא נעלית מאד ואיננה ניתנת לגילוי ולביטוי (כמו שכל וסברא עמוקה ומופשטת מאד שאיננה באה לידי גילוי במוח האדם, כי מוחו אינו כלי ראוי לקלוט ולקבל אותה).

[לפי זה יבאר דיוק סדר הכתוב 'כאשר דברת לאמר', תחילה דיבור ואחר כך אמירה:]

ומבחינת גילוי שבדיבור מדרגות עליונים, נעשה בחינת העלם במדריגות התחתונים - היינו, מהדרגות הנמוכות שבבחינה העליונה, נמשך להיות הדרגה העליונה שבבחינה התחתונה. וזהו שמבחינת גילוי ודיבור (בחינה תחתונה) בדרגות עליונים, נעשה בחינת העלם ומחשבה (בחינה עליונה) שבדרגה התחתונה. וזהו שנאמר 'כאשר דברת לאמר' דיבור תחילה ואחר כך אמירה, כי 'דיבור' מורה על גילוי, ואמירה על העלם, היינו, שמבחינת הגילוי והדיבור שבדרגות העליונות, נעשה 'אמירה' והעלם בדרגות התחתונות.

כמשל דיבור הרב - גילוי מדרגה עליונה, שנעשה מחשבה אצל התלמיד - העלם בדרגה תחתונה, כי המחשבה היא בהעלם לגבי הזולת. ובחינת העלם זה - בחינה הכי נעלית שבדרגה

80. שמות כ, א.

79. עיין ע"ה שער כסא הכבוד פ"ב פ"ה פ"ו.

שמן הדיבור של תלמוד תורה דבר ה' זו הלכה, אשים דברי בפך נעשה לט ג בחינת אמירה והעלם, להיות נמשך ההשפעה עד למטה במדרגה התחתונה. והוא ענין מה שכתוב וינחהו בגן עדן לעברה ולשמרה, שהאדם הוא הממשיך זיו השכינה בגן עדן. משום דבאמת לאו דאית לך צדק ידיעא, דאיהו דין ולא משפט ידיעא, דאיהו רחמי ולא מכל אלין מדות

כלומר, ענין זיו השכינה שבגן עדן הוא הבחינה היותר עליונה שבגן עדן העליון שבעולם הבריאה, שכן זיו השכינה הוא גילוי אלקי ששייך להשגה והבנה דווקא, היינו, חכמה בינה דעת שבעולם ההוא, כי ההנאה שהנשמות מקבלות מזיו השכינה היא משום שמשיגים אותו בגלוי, וכאשר אדם משיג דבר מסויים באופן ברור, הוא מקבל הנאה מכך. וזיו זה, החלק העליון שבעולם התחתון, נמשך מן הדיבור בלימוד התורה, שהוא החלק התחתון שבעולם העליון. היינו, התורה היא חכמתו של הקב"ה - חכמה דאצילות, והדיבור שתורה הוא ענין הגילוי של בחינת התורה, חכמתו יתברך. ועל ידי שהאדם מדבר דברי תורה בשעת לימודו בעולם הזה, הרי הוא פועל המשכת הדרגה התחתונה של העולם העליון, חכמה דאצילות, למטה להיות הדרגה העליונה (חב"ד) שבעולם התחתון (בריאה), זיו השכינה שבגן עדן העליון, בעולם הבריאה.

[יבאר הטעם שהאדם הוא העושה את

הגן וממשיך את זיו השכינה לשם:]

משום דבאמת לאו דאית לך צדק ידיעא, דאיהו דין ולא משפט ידיעא, דאיהו רחמי ולא מכל אלין מדות כלל⁸⁵ - הטעם שהאדם

לומר שני העניינים של 'דיבור' (וידבר) ואמירה (לאמר).

שמן הדיבור⁸¹ של תלמוד תורה - וידבר אלקים את כל הדברים האלה, דקאי על התורה - דבר ה' זו הלכה⁸², "אשים דברי בפך"⁸³ - דברי תורה הם דברי הקב"ה עצמו, דרגה עליונה מאוד - נעשה בחינת אמירה והעלם - שזהו שמסיים (לאחר וידבר) - לאמר, ענין האמירה, להיות נמשך ההשפעה עד למטה במדרגה התחתונה.

היינו, זהו הטעם שבפסוק זה נזכר תחילה ענין הדיבור (גילוי) ורק אחר כך ענין האמירה (העלם), כי מבחינת הדיבור של תלמוד תורה, נעשה ונמשך אור אלקי לבחינה העליונה שבדרגה התחתונה, העלם (מחשבה) שבדרגה התחתון.

והוא ענין מה שכתוב⁸⁴ "וינחהו בגן עדן לעברה ולשמרה", שהאדם הוא הממשיך זיו השכינה בגן עדן - שהאדם הוא העושה את הגן עדן, והכיצד? כי עניינו של גן עדן הוא שבו יושבים ונהנין מזיו השכינה, גילוי זיו השכינה, והאדם הוא הממשיך זיו והארה זו בגן עדן. וזהו וינחהו בגן עדן לעברה, שהאדם יכול לעבוד, היינו, להמשיך ולעשות את בחינת גן עדן.

81. ראה לקו"ש ח"א עמ' 148 ובר"ה וידבר את כה"ד האלה לאמר תשכ"ב (תורת מנחם חל"ד עמ' 114 ובר"ה וידבר תשכ"ט (מוגה).

82. שבת קלח, ב. עמוס ח, יב.

83. ישעי' נא, טז.

84. בראשית ב, טו.

85. = לא שיש לך צדק ידוע, שהוא דין ולא משפט ידוע, והוא רחמים ואינו מכל המידות הללו כלל.

לקוטי ועתה יגדל נא כח אדני" תורה לה

כלל, שבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, כמו שכתוב במקום אחר. והנה, מן התורה נמשך הזיו בגן עדן העליון, ומקיום המצות נמשך בגן עדן התחתון, כמו שכתוב לעבדה ולשמרה, לעבדה זו מצות עשה, ולשמרה זו מצות לא תעשה, ואדם הראשון היה בגן עדן התחתון אשר בארץ. והגם שמעלת המצות בשרשם מאד נעלה למעלה מעלה מבחינת התורה, דאורייתא מחכמה נפקת, והמצות הן רצון העליון ברוך הוא כנוצר לעיל,

ומקיום המצות נמשך בגן עדן התחתון.

[מביא ראייה לכך שהמצוות פועלות המשכת זיו השכינה בגן עדן התחתון דווקא:]

כמו שכתוב⁸⁸ "לעבדה ולשמרה", 'לעבדה' – זו מצות עשה, 'ולשמרה' – זו מצות לא תעשה, ואדם הראשון היה בגן עדן התחתון אשר בארץ – ולכן על ידי קיום המצוות שלו המשיך את זיו השכינה למטה בגן עדן התחתון שבו היה נמצא.

והגם שמעלת המצות בשרשם מאד נעלה למעלה מעלה מבחינת התורה, דאורייתא מחכמה נפקת, והמצות הן רצון העליון ברוך הוא, כנוצר לעיל – שהמצוות הן רצונו יתברך שלמעלה מהתלבשות והתגלות פנימית, ולכן הם יוצרות לבושי הנפש, דבר מקיף, ואילו התורה נמשכת מחכמתו יתברך, שיכולה לבוא בהתלבשות פנימית באדם ולהקלט בו.

– ולכאורה על פי זה היה יותר מסתבר שהמצוות תהיו קשורות לגן עדן העליון, דרגה נעלית יותר מגן עדן התחתון, כי המצוות הן בדרגה נעלית יותר מהתורה.

הוא זה שעושה את הגן (ולא הקב"ה), כי הקב"ה עצמו הוא למעלה מכל ענין של גדר וציור מסוים, וכן גם למעלה מענין זיו השכינה – הארה חיצונית של אלקות הבאה בגילוי בגן עדן, ולכן יש צורך לפעול התגלות והארה זאת, כי הקב"ה מצד עצמו למעלה לגמרי מזה.

ש'באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא'⁸⁶, כמו שכתוב במקום אחר⁸⁷.

כי ישנו כלל שבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, שהקב"ה קבע בכריאה אשר על ידי התעוררות ועבודה מלמטה מצד האדם תהיה התעוררות והמשכה מלמעלה בהתאם לעבודה זו. ומשום כך, על אף שהאדם אינו תופס מקום כלל לפניו יתברך, ומצד עצמו אין לו חשיבות כלל, מכל מקום על ידי עבודתו מלמטה ביכולתו לפעול את המשכת זיו השכינה בגן עדן. ולולי עבודתו לא יומשך כלום, כי הקב"ה מצד עצמו למעלה לגמרי מזה, כנ"ל.

[ומבאר מה הן העבודות הפרטיות הפועלות המשכת הזיו:]

והנה, מן התורה נמשך הזיו בגן עדן העליון,

שהקב"ה עצמו איננו בערך כל המידות העליונות. תיקוני זהר בהקדמה (פתח אליהו).

86. זהר ח"א פ' לך פת, א. ויצא קסד, א. ויחי רלה,

א. רמד, א.
87. וראה אוה"ת מגילת אסתר ע' ב'שמח.

88. ראה זח"א כז, א. ועוד.

ולכאורה על פי זה היה יותר מסתבר שהמצוות תהיו קשורות לגן עדן העליון, דרגה נעלית יותר מגן עדן התחתון, כי המצוות הן בדרגה נעלית יותר מהתורה.

אך הענין הוא, שמה שהוא מאד נעלה למעלה מעלה, יוכל להתפשט ולהמשך יותר ממה מטה.⁸⁹ ולכן, כשביקש משה על חטא המרגלים, אמר, ועתה יגדל נא כח אדני, דהיינו כח ואור הנמשך על ידי עבודת המצוות.⁹⁰ כי לפי שהיה צריך להמשיך האור למטה יותר, כדי שגם חטא המרגלים לא יהא מונע, הוצרך להמשיך מלמעלה יותר, והוא שיומשך

ולכן, כשביקש משה על חטא המרגלים - שהקב"ה יסלח את ישראל בשביל חטא זה, אמר: "ועתה יגדל נא כח אדני" - 'אדני' דייקא, דהיינו, 'כח' ואור הנמשך על-ידי עבודת המצוות⁹¹ - כאמור לעיל ד'אדני' מתייחס למצוות דווקא, וכח אדני, היינו ההמשכה אלקית הפרטית המאירה על ידי קיום המצוות - אור אין סוף הסובב כל עלמין, רצונו יתברך שלמעלה מחכמתו.

כי לפי שהיה צריך להמשיך האור למטה יותר, כדי שגם חטא המרגלים לא יהא מונע - שהוא חטא חמור וגדול מאד, דבר נמוך ונחות ביותר, הוצרך להמשיך מלמעלה יותר, והוא שיומשך ה'כח' של 'אדני' - הכח האלקי

אך הענין הוא - ליישב סתירה זו:

שמה שהוא מאד נעלה למעלה מעלה, יוכל להתפשט ולהמשך יותר ממה מטה - כהכלל המובא בחסידות ש'כל הגבוה ביותר יורד למטה יותר'⁸⁹, ולכן דווקא המצוות שהן בדרגה עליונה יותר יכולות להיות נמשך למטה יותר, אפילו לגן עדן התחתון. היינו, דווקא מצד מעלתן הן שייכות לדרגה תחתונה יותר (וכמשל אבוקה גדולה, שיכולה להאיר בריחוק מקום יותר מאשר נר קטן; וכמשלי שלמה שנאמר בו וידבר שלשת אלפים משל, דווקא כתוצאה מגודל ועוצם מעלת חכמתו היה יכול להוריד את רעיוני שכלו לדרגות התחתונות ביותר, באמצעות שלשת אלפים משל, שכל משל מביא את הדברים לדרגה נמוכה יותר).⁹⁰

הגהות צמח צדק

טו. ועיין מה שנתבאר לעיל על פסוק 'שובה הארץ מאד' [לקו"ת פ' שלח לו, ב - ראה קרוב לסוף המאמר]. טז. בחינת "בי לי בני ישראל עבדים" - עבודה מתוך קבלת עול מלכות שמים שבכוחה להמשיך אור אין סוף ב"ה עצמו שיהיו 'לי' (וכמובא לעיל בהערה), וכל מקום שנאמר 'לי' אינו זו לעולם (ויק"ד ב, ב) - היינו, שעבודה זו שייכת בכל הזמנים, וגם עכשיו ניתן להיות קשורים 'לי' ממש, לאור אין סוף ב"ה ממש על ידי עבודה זו, וכמו שכתוב במקום אחר.

א-ב. שם פה, א ואילך. אוה"ת וארא ע' קסב ואילך. וע' ריד. אוה"ת מג"א ע' כט. סה"מ תרכ"ט ע' צט. ע' קפג. ועוד.

89. ראה לקו"ת שה"ש כג, א. מאמרי אדה"ז תקס"ד ע' קכו. סידור עם דא"ח ע"א, ד. שא, ג. תו"ח ויצא כג, ד. ובארוכה שערי אורה שער הפורים נח,

הכח של אדני, שהוא רצון העליון ברוך הוא שלמעלה מעלה מבחינת התורה, ולכן אותו הכח של אדני יכול לירד ולהתפשט גם למטה מטה מאד, ולהגביה שפלים שנפלו וירדו מטה מטה, לקשרם ולהעלותם באור אין סוף ברוך הוא. וזהו כאשר דברת לאמר, שמבחינת דיבור התורה נעשה אמירה והעלם במדריגות התחתונים, להיות מקור גילוי ההשפעה בגן עדן לנשמות הנבראים כנוכר לעיל. כך יגדל נא כח אדני, להיות ארך אפים, שיתארך וימשך גילוי זה למטה יותר, וכענין שנשפל ונמשך כח התורה ומצות גם למטה בעולם הזה אפילו עכשיו, שהרי המצות יש מהן שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, וכמו שכתוב אם בחקתי

עצמו הנמשך על ידי לימוד התורה בגן עדן - למטה יותר - שאור זה יומשך ויגיע למקום ודרגה נמוכה יותר. וזהו שמשא מבקש אשר יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר שהכח האלקי הנמשך על ידי קיום המצוות יומשך אפילו למטה יותר על דרך המשכת האור שעל ידי דיבור התורה (כאשר דברת לאמר), להיות בבחינת 'ארך אפים', השפעה והמשכה באריכות גדולה למטה מאוד, עד שיומשך לדרגות הכי נמוכות כדי לפעול העלאה והגבהה בדברים שנפלו למטה ביותר, כחטא המרגלים.

וכענין שנשפל ונמשך כח התורה ומצות גם למטה בעולם הזה אפילו עכשיו - שזהו מצד גודל מעלת שרשם, שכל הגבוה ביותר יורד למטה יותר, ומכיון ששורש תורה ומצוות הוא כל כך נעלה, לכן גם עכשיו (ולא רק בעולם הבא בגן עדן) דבר זה בא לידי ביטוי בכך שכח ואור התורה והמצוות נשפל ונמשך גם למטה בעולם הזה.

[ממשיך לבאר דבר זה:]

שהרי המצות יש מהן שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה⁹⁰ - שמקבל שכתוב גם בעולם הזה

הנמשך על ידי המצוות דווקא, שהוא רצון העליון ברוך-הוא - שורש המצוות, שלמעלה מעלה מבחינת התורה - חכמה עילאה.

ולכן - דווקא בגלל מעלת כח זה, אותו הכח של 'אדני' יכול לירד ולהתפשט גם למטה מטה מאד, ולהגביה שפלים שנפלו וירדו מטה מטה, לקשרם ולהעלותם באור אין-סוף ברוך-הוא - שיכול להעלות גם את בני ישראל אחרי ירידתם בחטא המרגלים.

[ועל פי זה ישוב לבאר ענין 'כאשר

דברת לאמר:]

וזהו "כאשר דברת לאמר" - דיבור ואחר כך אמירה, שמבחינת 'דיבור' התורה - דרגה תחתונה שבעולם העליון - נעשה 'אמירה' והעלם במדריגות התחתונים, להיות מקור גילוי ההשפעה בגן עדן לנשמות הנבראים - בחינת 'זיו השכינה', כנוכר לעיל.

[ומבאר את זה שאמר 'כאשר', היינו,

שביקש מהקב"ה שיגדל את כח אדני,

'כאשר', היינו, כשם שדברת לאמר:]

כך יגדל נא כח אדני, להיות 'ארך אפים', שיתארך וימשך גילוי זה - אור אין סוף ב"ה

תלכו וגו', והשיג לכם דיש וגו', ונתתי שלום בארץ וגו', ואין מקרא יוצא מידי פשוטו.

וזהו באו עליך כל הברכות האלה והשיגך, פירוש והשיגוך, שיגיעו עד למטה במקום שאתה שם, ועל ידי המשכה גדולה זו, יומשך להיות נושא עון, שאפילו כבודות העון יהיה נושא ומגביה, כמשל הכח המגביה את הדומם. ועובר על פשע שמפשע נעשה שפע, ואתהפכא חשוכא

שממשיך לומר את שאר י"ג מדות הרחמים:]

ועליידי המשכה גדולה זו - 'יגדל נא כח אדני', ההמשכה האלקית שעל ידי המצוות, אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין, יומשך להיות 'נושא עון' - לפי פשוטו, שיסלח את העבירה הנעשתה בזדון.

[פירושו ע"פ חסידות:]

שאפילו כבודות העון יהיה 'נושא' ומגביה, כמשל הכח המגביה את הדומם - שבכח המשכה נעלית זו גם להעלות ולהגביה דבר הכי תחתון, היינו עון, שהוא דבר המנגד לרצון העליון ('נושא עון' - 'נושא' לשון הרמה, גם את העון). וכמובא לעיל 'כל הגבוה ביותר יוכל לרדת למטה ביותר', שמצד מעלת המשכה זו שעל ידי המצוות הרי היא יכולה להגיע גם למטה מאוד לפעול העלאת והגבהת החטא למעלה.

[פירוש המשך הכתוב:]

'ועובר על פשע' - שהקב"ה יסלח גם את העבירה שנעשתה בכוונה להכעיס.

[פירושו ע"פ חסידות:]

- 'שמ' פשע' נעשה 'שפע'⁹⁵, ו'אתהפכא

הגשמי (ולא רק בגן עדן), וכמו שכתוב⁹¹ "אם בקהתי תלכו וגו' [נאָת מצותי תשמרו ועשיתם אתם], והשיג לכם דיש וגו' [את בציר, ובציר ישיג את זרע, ונאכלתם לחמכם לשבע, וישבתם לבטח בארצכם], ונתתי שלום בארץ וגו' [וישבתם ואין מחריר]", ואין מקרא יוצא מידי פשוטו⁹² - שהמצוות ששרשן נעלה ביותר - רצון העליון - גורמות לשכר גשמי⁹³, דבר נמוך מאד (הגם שיש עוד פירושים בפסוקים אלה שהשכר המדובר הוא באמת שכר רוחני, הרי ידוע שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, אי אפשר להוציא את הפסוק מפירושו הפשוט לגמרי, רק שיש בו פירושים עמוקים יותר).

וזהו 'ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך' [פי תשמע בקול יהוה אלהיך]⁹⁴, פירוש 'והשיגוך' - כי לכאורה היה מספיק לומר 'ובאו עליך כל הברכות האלה', ומהי ההוספה בתיבת 'והשיגוך', שיגיעו עד למטה במקום שאתה שם - לא רק שברכות והשפעות אלו הנמשכות על ידי קיום המצוות תאירו עליך, שמשמע מלמעלה, אלא ש'השיגוך' שיגיע אליך ממש בגשמיות למטה.

[וכעת יבאר המשך הכתוב ד'ועתה יגדל נא',

91. ויקרא כו, ג-ו.

92. שבת סג, א.

93. וראה ליקוטי שיחות חל"ו עמ' 79 פ' בחוקותי

בארוכה.

94. דברים כח, ב.

95. ראה זהר במדבר קלג, א. ועוד.

לְקוּמִי וְעַתָּה יִגְדַל נָא כַח אֲדֹנָי תּוֹרָה לְמַ

לנהורא, וכמאמר רז"ל, זדונות נעשו כזכיות. ובוזו יובן מה שכתוב בחדס ואמת יכפר עון, ואין אמת אלא תורה, שהתורה מכפרת עונותיו של אדם, וכמאמר רז"ל, וכתוב וחמאך בצדקה פרק. ולכאורה אינו מובן, איך יתוקן על ידי זה כל מה שפגם וחמא על הנפש. אך עם הנ"ל יובן,

שהתורה מכפרת עונותיו של אדם, וכמאמר רז"ל⁹⁹.

איתא בגמרא שם: ר' משרשיא בשם ר' אידי, בכל הקרבנות כתיב 'חטא', ובעצרת [חג השבועות] אין כתיב 'חטא', אמר להן הקב"ה, מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה, מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם. הרי שתורה פועלת כפרת העוונות. ועל פי הנ"ל הדבר מובן היטב, כי דווקא מצד מעלת שורש התורה, ההמשכה שבאה על ידה יכולה להגיע למקום הכי נמוך, לפעול כפרה גם בעוונותיו של אדם.

[כעת יבאר איך שגם על ידי בחינת

'חסד' יכופר עוון:]

ובתיב¹⁰⁰ "וְחִטָּאךָ בְּצִדְקָה פָּרַק" - פדה חטאך בצדקה (מצו"ד), היינו שגם מצות הצדקה, חסד, יכולה לפעול כפרה זאת. וכמבואר לעיל באריכות, שדבר זה מודגש עוד יותר במצוות, כי הן מושרשות בדרגה יותר נעלית מאשר התורה, שהן רצונו יתברך והתורה היא חכמתו, ומכיון שכן, ביכולת המצוות להגיע למקום נמוך יותר.

ולכאורה אינו מובן: איך יתוקן על-ידי-זה - קיום תורה ומצוות - כל מה שפגם וחמא על הנפש?

- כמשמעות המאמר רז"ל לגבי התורה 'כאילו לא חטאתם מימכם', שמתקנת את כל

חשובא לנהורא, וכמאמר רז"ל⁹⁶: 'זדונות נעשו כזכיות'.

- כלומר, שהמשכה זו מגיעה למטה עד כדי כך שיכולה להעלות ולהגביה גם את הפשע, שהיא למטה יותר אפילו מהעוון. וזהו שמבואר בזהר ש'פשע' הוא אותיות 'שפע', היינו שמן הפשע שהוא דבר נמוך מאוד, נעשה ונתהפך להיות שפע ואור אלקי, כי גם הפשע יעלה למעלה מעלה להיות נכלל באלקות. וזהו ענין 'אתהפכא חשובא לנהורא' התהפכות חושך לאור, שגם חושך והעלם גדול זה של הפשע יתהפך לאור וקדושה, על דרך מאמר רז"ל ש'זדונות נעשו כזכיות'.

ובזה - על פי הנ"ל שמצד מעלת שורש תורה ומצוות האור הנמשך על דין מגיע למטה ביותר - יובן מה שכתוב⁹⁷ "בְּחֶסֶד וְאֱמֶת יִכַּפֵּר עֲוֹן" - שעל ידי בחינת 'חסד' ובחינת 'אמת' יכופר העוון.

[תחילה יבאר מהי בחינת 'אמת' שעל

ידה ניתן להשיג כפרת העוון:]

ואין 'אמת' אלא תורה⁹⁸ - ככתוב (משלי כג, כג) 'אֱמֶת קָנְהוּ', שפירושו הוא למוד תורה בשכר אם לא מצאת ללמוד בחנם (מצו"ד).

[ולפי זה יבאר פירוש הפסוק:]

חסד ביחס לכפרה שע"י התורה. עיי"ש.

98. ירושלמי ר"ה ג, ח.

99. ירושלמי ר"ה ד, ח.

100. ראה דניאל ד, כד.

96. יומא פו, ב.

97. משלי טז, ו. וראה באגרת התשובה פרק ט. וראה

ברושי ד"ה אם כסף תלוה (נסמנו בד"ה כי תשא

תשל"א (מוגה) הע' 18) ושם נתבאר מעלת הכפרה שע"י

שעל ידי עסק התורה בבחינת נתתי דברי בפיך, וכן על ידי קיום המצות בבחינת שום תשים עליך מלך נמשך כח של מעלה, והוא הכח הנמשך למטה מלמעלה, כמשל כח המגביה את האבן הדומם כנוכר לעיל.

אך, גילוי זה הוא דוקא בבחינת היום לעשותם, ולא למחר, כנוכר לעיל. וזהו ועתה יגדל נא כח, ועתה דייקא. וזהו שאמרו רז"ל, אין ועתה

עוון וחטא, לפעול כפרת עוונות, ועד להתהפכותם לגמרי, ש'זדונות נעשו לו כזכיות', כנ"ל. וכמשל כח הזריקה שביד שיכול להרים ולהגביה גם את בחינת הדומם הנמוך ביותר מבין כל סוגי הבריאה.

אך, גילוי זה - של 'כח אדני', אור אין סוף הסובב - הוא דוקא בבחינת 'היום לעשותם', ולא 'למחר', כנוכר לעיל - בתחילת המאמר, שרק בעולם הזה מאירה הארת הסובב-כל-עלמין, ככתוב 'אנכי מצוך היום', ולא בעולם הבא, ששם ישנו גילוי אור הממלא.

וזהו "ועתה יגדל נא כח", 'ועתה' דייקא - בעולם הזה, 'היום לעשותם', ולא למחר בעולם הבא. היינו, שרק עכשיו בעולם הזה ניתן לפעול המשכת אור עליון זה שבכוחו להעלות וגם להפוך את הדברים הנמוכים והנחותים ביותר.

וזהו שאמרו רז"ל¹⁰¹: "אין 'ועתה' אלא תשובה".

על הפסוק הנאמר לגבי אדם הראשון לאחר חטא עץ הדעת 'ועתה פן ישלח ידו וילקח גם מעץ החיים ויאכל וחי לעלם', אמרו רז"ל: אמר

מה שפגם וחטא על הנפש, וכן היא המשמעות של הפסוק 'וחטאך בצדקה פרוק', 'חטאך' כל החטאים שלך.

אך, עם הנ"ל יובן, שעל-ידי עסק התורה בבחינת "נתתי דברי בפיך"¹⁰¹ - מתוך ביטול מוחלט והכרה שאלו הם דברי הקב"ה עצמו, וכן על-ידי קיום המצות בבחינת 'שום תשים עליך מלך' - בדרך קבלת עול אף גם ללא טעם ודעת, כנ"ל - נמשך 'כח' של מעלה, והוא ה'כח' הנמשך למטה מלמעלה - שנמשך מדרגה הנעלית ביותר למקום הנמוך ביותר, כמשל כח המגביה את האבן הדומם, כנוכר לעיל.

נתבאר לעיל שלצורך המשכת אור אין סוף ב"ה הסובב כל עלמין נדרשת עבודת ה' בקבלת עול וביטול מוחלט, ולכן על ידי שהאדם לומד תורה באופן כזה, היינו כמאמר רז"ל 'מה להלן באימה ביראה ברתת וביזעה, אף כאן, לימוד מתוך יראה וביטול להקב"ה, וכן כאשר מקיים מצוות מתוך קבלת עול מלכותו יתברך, אז ניתן להמשיך את האור העליון ביותר. ומצד מעלת אור זה יכול להיות נמשך למטה ביותר (דכל הגבוה ביותר יורד למטה יותר), גם למקום של

הגהות צמח צדק

יז. במדרש רבה בראשית פרשה כ"א [סימן ו. במדבר רבה פרשה י"ג].

אלא תשובה, כי התשובה היא אתהפכא חשוכא לנהורא. ודוקא עתה, בחינת היום לעשותם, בזמן שהבחירה ניתנה אל האדם, שיהא יכולת בידו להפוך לבו ולשנות מעמו לטוב, אשר בבחינה זו דוקא הוא השראת אור אין סוף ברוך הוא הסובב כל עלמין. וכנוזר לעיל בחינת כח הנ"ל.¹⁷

יכולת בידו להפוך לבו ולשנות מעמו לטוב (כמבואר בתחילת המאמר שמכיון שיש את גילוי אור הסובב בעולם הזה אפשר להיות ענין השינוי מן הקצה אל הקצה), אשר בבחינה זו דוקא - בחינת יום לעשותם - הוא השראת אור אין-סוף ברוך-הוא ה'סובב-כל-עלמין' - אשר אנכי מצוך היום, שהיום בעולם הזה ישנו את גילוי בחינת 'אנכי' אור אין סוף ב"ה עצמו על ידי תורה ומצוות.

- ולכן דווקא 'עתה' בעולם הזה יש לאדם את הכח והיכולת לעשות תשובה, מצד הארת אור הסובב שיש כאן, שאור זה איננו מוגבל, ומצד הארתו יכול להיות שינוי מהותי מן הקצה אל הקצה, שזהו ענין התשובה.

וכנוזר לעיל בחינת 'כח' הנ"ל - ככח הזריקה שביד שיכול להגביה גם את האבן, בחינת דומם.¹⁸

רבי אבא בר כהנא, מלמד שפתח לו הקדוש ברוך הוא פתח של תשובה, 'ועתה', אין 'ועתה' אלא תשובה, שנאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל וגו' [שואל מעמך כי אם ליראה]. כלומר, מה שנאמר לגבי האדם לאחר החטא הלשון 'ועתה' מלמד שפתח לו פתח של תשובה, שאפילו עתה חזור בכך תתקבל ברצון (במדבר רבה פ' י"ג), ולומדים זה מגזירה שוה, מה 'ועתה' האמור להלן תשובה, הכא נמי תשובה.

אבל עדיין יש להבין מהו הקשר של מילת 'עתה' עצמה (שפירושה - עכשיו) לענין התשובה (ולא רק מצד הגזירה שוה שיש בזה).

כי התשובה היא 'אתהפכא חשוכא לנהורא' - הפיכת עוונות (חושך) לזכיות (אור), כנ"ל.

ודוקא 'עתה', בחינת 'היום לעשותם' - בעולם הזה, בזמן שהבחירה ניתנה אל האדם, שיהא

הגהות צמח צדק

יח. ועיין מענין 'ועתה יגדל נא' כגמרא פרק ט' דשבת דף פ"ט עמוד א'. ומה שכתוב על זה בספר 'שערי אורה', תחילת שער שני. סנהדרין ק"א ב'. רבות [מדרש רבה] פרשת שלח פרק ט"ז דרס"ו ג'. ובפרסם בערך הכינויים ערך 'כח'. זהו חלק ג' פרשת שלח דף קס"א ב'. פרשת האוינו מ"ד רצ"ה ב'. פנחס דף ר"ב סוף עמוד א', ובהרמ"ז שם. דף רמ"ה עמוד א'. במאורי אור אות כ' סעיף יוד, ובאות ע' סעיף ע"ט. רבות [מדרש רבה] באיכה דס"ה א' על פסוק 'וילכו בלא כח'. תיקוני זהר בחקדמה דף ד עמוד ב'. תיקון כ"ב דף ס"ו ע"ב. תיקון נ"ה דף צ"ה ע"א. בבחיי במקומו - על הפסוק 'ועתה יגדל נא' - פרשת שלח [להעתק לשון רוב המקומות האלה ראה אוה"ת שלח ע' תסח ואילך].

השליח הרה"ת ר' יוסף יצחק וזוגתו מרת שטערנא שרה שיחיו

מיניץ

לזכות

הילדים מנחם מענדל, אייזיק גרשון, צמח, משה, וחי' מושקא שיחיו

מיניץ

שיהיו להם ברכות בכל מכל כל בטוב הנראה והנגלה, ושירווי מהם
הוריהם אידישע חסידישע נחת

נדבת

ר' יוסף הלוי וזוגתו מרת חנה מלכה שיחיו

גורביץ

לזכות

כל משפחתו

שיהיו להם ברכות בטוב הנראה והנגלה בכל מכל כל, ושירווי מהם
הוריהם אידישע חסידישע נחת

לעילוי נשמת הרה"ת הר' אליהו ציון בן הרה"ת ר' חנניה ומרת ברוכה

ולזכות מרת סופי' בת גרז שתבדל לחיים טובים וארוכים ולזכות ר' חיים שמעון בן רחל,
ומרת חי' לאה בת ראשקא שיחיו

נדבת אוריאל בן סופי' וזוגתו מרת חנה טויבע בת חי' לאה ומשפחתם שיחיו

להצלחה רבה בגו"ר

לזכות הרה"ת ר' שמואל דוד וזוגתו שיחיו

ניומאן וכל משפחתם

לזכות ר' יעקב בן חנה שיחיו גרסון וכל משפחתו

לזכות משפחת באביטש

שיתברכו בכטו"ס בבני חיי מזוני ובכולם רווחי

לזכות משפחת אהרן

שיתברכו בכטו"ס בבני חיי מזוני ובכולם רווחי

Refuah Sheleima for
Daniel Reuvein ben Dina
Donated Anonymously

לזכות

הרה"ת ר' לוי הלוי בן שרה

וזוגתו מרת שיינא מלכה בת רחל

ובניהם יהודית, צבי הירש הלוי, חי' מושקא

בת שיינא מלכה

לזכות

הרה"ת ר' שלום דובער וזוגתו מרת חי' מושקא

גורביץ וכל משפחתם

לזכות התמים אליה סילפין

לזכות הרה"ת ר' נפתלי

מיכאלאוסקי וכל משפחתו

לזכות הרה"ת ר' אברהם

אברמסון וכל משפחתו

לזכות התמים מיכאל זהבי

לזכות לוי וזוגתו מרת רבקה לאה

ובניהם חי' מושקא, מנחם

מענדל, ובתיה מינא געלב

לזכות הרה"ת ר' שרגא

פייעל בראוד

לזכות הרה"ת ר' יוסף רסקין וכל

משפחתו

לזכות

כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

ולזכות

הרבנית הצדקנית חי' מושקא

לזכות הרה"ת ר' אברהם דוד

ומרת רחל לאה טיברג

לע"נ בתיה בת שלמה הלוי ע"ה

מנדבים חודשיים

לזכות הרה"ת ר' ישראל מאיר
אברמסון וכל משפחתו

לע"נ הרה"ת אברהם ישעי'
בהרה"ת עובדי' ע"ה שטראקס

לזכות בת שבע שתחי'
בת הרה"ת יוחנן מרזוב
וכל משפחתו

לזכות דינה בת שבע
בת מאירה אסתר

לזכות פערל רייזל
בת אהובה ברכה

לזכות הרה"ת ר' יהושע
בירקאוויץ וכל משפחתו

לע"נ רבקה אלטא
בת חנה לאה ע"ה

לע"נ הילדה היקרה עדאל שיינא
ע"ה בת הרה"ת מרדכי אליה
ילחט"א האנאווער

לזכות הרה"ת ר' אביגדור
סימאנדס וכל משפחתו

לזכות הרה"ת ר' חיים משה
וזוגתו מנוחה רחל ובניהם מנחם
מענדל ופעסיא

לע"נ ראובן אברהם
בן אלתר שלמה זלמן

לע"נ הרה"ת הרה"ת ר' שמואל
אייזיק הלוי ע"ה פאפאק
נדפס על ידי ולזכות משפחתו

לזכות ולרפו"ש עבור
חי' אלה שתחי' בת ריסא
ולזכות עמנואל בן חי' סאשה

לזכות ולרפו"ש ליוסף יצחק בן
אירים ודורי בן אורה
לזכות אשר בן רינה לזיווג
משורש נשמתו ולגאולה שלימה
של עם ישראל
בקרוב ממש

לזכות ולרפו"ש לשאול אליהו
שיחי' בן חנה רבקה שתחי'

לזכות מרת חנה מינא
בת שושנה אביבה

לע"נ הר"ר כתריאל שלום בן
הר"ר חיים יצחק ע"ה

לזכות הרה"ת ר' יונתן מיכאל
הכהן בן ריסא, וכל משפחתו
לזכות הרה"ת ר' נחמן דוב שיחי'
בן מאלע, וכל משפחתו

לע"נ יחזקאל בן יוסף חיים
ולע"נ רבקה בת יחזקאל

לע"נ ר' ראובן בן ר' יוסף
רובינשטיין ע"ה נדבת
חתנו ר' מיכל קארצאג

לזכות יהודית
ולזכות אחיותיה חי' מושקא,
זעלדא, ואחיה שרגא
פייוויש, מנחם מענדל
נדבת הורי' מרדכי אברהם
ישעיהו וזוגתו מרת אסתר שפרה
טלזנר

לזכות הרב ומשפיע שמואל לו,
שימשיך בעבודתו הקודש
מאת תלמידו שאול גנוגלי

לזכות
World Trade Copiers
ואברהם הולצברג

לזכות הת' מנחם מענדל
בן שיינא באשא

לזכות אסתר בת רחל

לזכות הילד חייל בצבאות ה'
אברהם זאב בן שיינא באשא

לזכות ר' לוי יצחק הלוי
וזוגתו מרת חנה קורינסקי
וכל יוצאי חלציהם
ולזכות 'חדר מנחם' מלבורן
אוסטרליה

ברוכים הבאים לאוצר הגדול של שיעורי חסידות

אוצר בלום של מגוון שיעורים בכל המקצועות בחסידות

מכונס לפונדק אחד באופן הכי נוח והכי יפה ממסיב המשפיעים שיחי'

היכנס

תרום

הרשמה לרשימת התפוצה

מומלצים

שיעור שבועי בדרך מצותיך
הרב מענדל וועכטער - באדיש

מיוחד! לפרשת תצוה
תורה אור סאמר ד"ה ועשית ציץ

מיוחד! לפרשת תצוה
תורה אור סאמר ד"ה ועשית ציץ

ברוך שהחיינו וקימנו לזמן הזה!

בשמחה רבה אנו רוצים להודיע שבעזרת השם נפתח שיעורי האתר החדש

המכיל אלפי שיעורים בחסידות: תניא, תורה אור, לקוטי תורה, דרך מצותיך, מאמרי חסידות ועוד - הכל בסדר מסודר דבר דבור על אופניו, שעדיין לא נראה כבושם הזה.

כמו כן, אפשר למצוא שיעורים מסודר לפי פרשת השבוע ומועדים ונושאים שונים.

כתובת האתר: otzerhachassidus.com

סעמי וראו כי טוב...

מכון אשכנז באמא

נדפס באדיבות

